

**MAVZU: “UNIVERSITETLARDA ARXIV UCHUN XUJJATLARNI
RO’YXATGA OLISHNI AVTOMATLASHTIRUVCHI DASTURIY
TAMINOTNI ISHLAB CHIQISH”**

MUNDARIJA.

KIRISH.	3
I.BOB. ARXIVSHUNOSLIK. ARHIV TIZIMLARIDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINI TUTGAN O`RNI.	5
1.1 Axborot texnologiyalarini jamiyatni turli sohalarda qo`llanilishi.	6
1.2 Universitet arxivining tuzilishi va ishlash strukturasi.....	16
II.Bob. TIZIM MA`LUMOTLAR BAZASI VA UNING TARKIBIY QISIMLARI ISHLAB CHIQISHDA QO`LLANILADIGAN TEKNOLOGIYALARNI TANLASH.	21
2.1 Tizimni ishlab chiqishda qo`llaniladigan texnologiyalarni tanlash.	22
2.2 Tizim ma`lumotlar bazasi va uning tarkibiy qisimlari.....	37
2.3 Tizim imkoniyatlari va foydalanuvchidagi yo`riqnoma	41
III.BOB. TEXNIKA HAVSIZLIGI VA MEHNAT MUHOFAZASI.	50
3.1 Kompyuter oldida uzoq muddat o`tirib ishlash va elektromagnit nurlanishlar ta`siri.	51
3.2 Kompyuterning ko`rish organlariga ta`siri	53
3.3 Kompyuterning qo`l kafti va barmoqlarga nojo`ya ta`siri va asab tizimiga salbiy ta`siri	55
XULOSA	57
FODALANILGAN ADABIYOTLAR	59
ILOVA	Ошибка! Закладка не определена.

KIRISH.

Hozirgi kunda axborot va kompyuter texnologiyalari iboralari kundalik turmushda eng ko`p qo`llaniladigan tushunchalar desak mubolaa bo`lmaydi. Chunki hayotning qaysi sohasini olmaylik, qanday amallarni bajarmaylik, albatta axborotlar bilan ish ko`ramiz. Ya'ni axborotlardan foydalanish, axborot almashinish, ularni uzatish inson faoliyatning asosiy negizini tashkil etadi.

Axborot bu- aniq va amalda ishlatiladigan xabardir. Berilganlar esa xabarlar, kuzatishlar natijalarini o`z ichiga oladi. Biror zaruriyat bo`yicha imkoniyat tuilganda, masalan, narsa to`risidagi bilimni oshirish paytida bu axborotga aylanadi.

Axborotlarni, ma`lumotlarni saqlash va ularni saqlashda arhivlarning tutgan o`rni katta. O`zbekiston Respublikasining "Arxivlar to`risida"gi qonuni 1999- yil 15 –aprelda tasdiqlandi. Hozirgi kunda arhiv hujjatlarni avtomatlashtirish yo`lida bir qancha chora tadbirlar ko`rilmoqda.

Arxiv (lot. archivum, yun. archeion — muassasa) hujjatlar saqlanadigan joy; 2) idoralar, tashkilotlar, shuning-dek ayrim shaxslar ish faoliyati davomida to`plangan hujjatlar majmui.

Arxiv xujjatlari - fuqarolar, jamiyat va davlat uchun axamiyati bois saqlanishi lozim bo`lgan matnli, qo`lyozma va mashinada o`qiladigan xujjatlar, ovozli yozuvlar, videoyozuvlar, kinolentalar, fotosuratlar, fotografiya plyonkalari, chizmalar, sxemalar, xaritalar, shuningdek boshqa moddiy jismlardagi yozuvlar;

Hozirgi kunda axborot texnologiyasijamiyatning jadal rivojlanishiga ta'sir etuvchi eng muhim omildir. Axborot texnologiyasi insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ham mavjud bo`lgan bo`lsa- da, hozirgi

zamon axborotlashgan jamiyatning o`ziga xos xususiyati shundaki, sivilizatsiya tarixida birinchi marta bilimlarga erishish va ishlab chiqarishga sarflanadigan xarajatlardan ustunlik qilmoqda, ya'ni axborot texnologiyalari mavjud yangi texnologiyalar orasida etakchi o`rinni egallamoqda.

Axborot texnologiyalari industriyasi majmuini kompyuter, aloqa tizimi, ma'lumotlar ombori, bilimlar ombori va u bilan boliq faoliyat sohalari tashkil etadi. Axborot texnologiyalari sohasida bevosita ishlaydigan odamlar ham kundalik ishlari sohasida bevosita ishlaydigan odamlar ham kundalik ishlarida uning imkoniyatlaridan foydalanadi. Axborot texnologiyalari turmushning barcha sohalariga brogan sari ko`proq singib borib, uning harakatlantiruvchi kuchiga aylanmoqda.

Bitiruv malakaviy ishining ob'ekti.

Universitetlarda arxiv uchun xujjatlarni ro`yxatga olishni avtomatlashtiruvchi dasturiy taminotni ishlab chiqish.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti.

Statistika, Veb texnologiyalar, ma'lumotlatni intellectual taxlili , expert tizimlar

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi.

Universitetlarda arxiv uchun xujjatlarni ro`yxatga olishni avtomatlashtiruvchi dasturiy tizim yaratib uni bo`lim elektron hujjat almashish tizimini ichiga joylash.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari.

- Universitetlarda arxivni o`rganib chiqish;
- Universitetlarda arxiv bo`limi elektron hujjat aylanish tizimi ma'lumotlar; bazasini taxlil qilish;

Universitetlarda arxiv bo`limi elektron hujjat aylanish tizimi yaratilgan; vositalarini o`rganish;

**I.BOB. ARXIVSHUNOSLIK.
ARHIV TIZIMLARIDA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARINI TUTGAN
O`RNI.**

1.1 Axborot texnologiyalarini jamiyatni turli sohalarda qo'llanilishi.

Bugungi kunda axborot texnologiyasini shartli ravishda saqlovchi, ratsionallashtiruvchi, yaratuvchi turlarga ajratilishi mumkin. Birinchi turdagi texnologiyalar mehnatni, moddiy resurslarni, vaqtni tejaydi. Ratsionallashtiruvchi axborot texnologiyalariga chiptalar buyurtma qilish, mehmonxona hisob-kitoblari tizimlari misol bo'ladi. Yaratuvchi axborot texnologiyalari axborotlarni ishlab chiqadigan, undan foydalaniladigan va insonni tarkibiy qism sifatida o'z ichiga oladigan tizimlardan iborat.

Axborot texnologiyalarining hozirgi zamon taraqqiyoti hamda yutuqlari fan va inson faoliyatining barcha sohasini axborotlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Chunki aynan mana shu narsa butun jamiyatning axborotlashtirilishi uchun asos va muhim zamin bo'ladi.

Jamiyatni axborotlashtirish deganda, axborotdan iqtisodni rivojlantirish, mamlakat fan texnika taraqqiyotini, jamiyatni demokratlashtirish va intellektuallashtirish jarayonini jadallashtirishni ta'minlaydigan jamiyat boyligi sifatida foydalanish tushuniladi.

Darhaqiqat, jamiyatni axborotlashtirish- inson hayotining barcha jabhalarida intellektual faoliyatning rolini oshirish bilan boliq obektivjarayon hisoblanadi.

Jamiyatni axborotlashtirish respublikamiz xalqi turmush darajasining yaxshilanishiga, ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilishiga, iqtisodning o'sishi hamda fan – mexanika taraqqiyotining jadallashishiga xizmat qiladi.

Jamiyatni axborotlashtirish jarayonini besh asosiy yo'nalishiga ajratish mumkn:

1. Mehnat, texnologik va ishlab chiqarish jarayoyonining vosita jarayonini kompleks avtomatlashtirish.

2. Ilmiy tadqiqotlar, loyihalash va ishlab chiqarish jarayonlarini axborotlashtirish.
3. Tashkiliy – iqtisodiy boshqarishni avtomatlashtirish.
4. Aholiga xizmat ko`rsatish sohasini axborotlashtirish. Ta'lim va kadrlar tayyorlash jarayonini axborotlashtirish.

Axborot har qanday fan borligini ba'zi tushunchalarni umumlashgan bir-biriga bolangan holda o`rganadi. Masalan, fizika fanidagi voqealar hodisalar ularning kelib chiqish shart- sharoitlari, ulardan hayotda foydalanish kabilar foydalanadi. Fizikani o`qitishda turli usul va uslublardan foydalaniladi. Fizikada bilishning asosini nazariy bilim va o`zlashtirilgan bilimni amalda tekshirish tashkil etadi. Har ikki holda ham materialni o`zlashtirishda ma'lum darajadagi axborotlar majmui o`quvchilar ongiga etkazish.

Axborot texnologiyasi (AT) ob'ekt, jarayon yoki hodisaning holati haqida yangi sifat axboroti olish uchun ma'lumotlar yig`ish, qayta ishlash va uzatish (boshlang`ich axborot) vosita va uslublari jamlanmasidan foydalanadigan jarayondir.

Telekomuniktsiya kompyuter tarmoqlari va zamonaviy texnik aloqa vositalari negizida ma'lumotlarni masofadan uzatish.

Axborot jamiyatining moddiy va texnologik negizini kompyuter texnikasi va kompyuter tarmoqlari, axborot texnologiyalari, telekommuniktsiya aloqalari asosidagi turli xil tizimlar tashkil etadi. Ko`rinib turibdiki, bu talqinlardan birinchisi eng to`liq, axborot jarayonlari ko`p qirraligini qamrab oluvchi tushunchani bermoqda. Chindan ham, axborot jamiyat va inson faoliyatining barcha sohalariga kirib bormoqda.

Yuqorida qayd qilinganidek, jamiyatni axborotlashtirishda muhim tushunchalardan biri axborot zaxiralari tushunchasidir.

Axborot zaxiralari - alohida hujjat va alohida hujjat to`plami, axborot tizimlari (kutubxona, arxiv, fond, ma'lumotlar banklari, boshqa axborot

tizimlaridagi)dagi hujjatlar va hujjatlar to`plamidir.

Texnologiya – so`zi yunoncha (techne) san`at, mahorat, o`quv ma`nolarini anglatadi.

Axborot texnologiyalarining maqsadi inson tahlil qilishi uchun axborotni ishlab chiqarish va uning asosida biror bir hatti - harakatni bajarish bo`yicha qaror qabul qilishdir.

Zamonaviy axborot texnologiyalari - shaxsiy kompyuterlar va telekommuniktsiya vositalaridan foydalangan holda foydalanuvchi ishining do`stona interfeysli axborot texnologiyasidir.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining uch asosiy tamoyili:

- kompyuterli interaktiv (muloqotli) ish rejimi;
- boshqa dasturiy mahsulotlar bilan integrtsiyalashlik (tutashish), o`zaro aloqa;
- ham ma`lumotlar, ham vazifaning qo`yilishi jihatidan o`zgarishlar jarayonlarining moslashuvchanligi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining asosiy xususiyatlari(1.1.1-rasm).

Uslubiyat	Asosiy belgi	Natija
Axborotni qayta ishlashning prinsipial yangi vositalari	Boshqaruv texnologiyasi "ichiga o`rnashish"	Kommuniktsiyalarning zamonaviy texnologiyasi
Yaxlit texnologik tizimlar	Mutaxassislar va menejlar ishining integrtsiyasi	Axborotni qayta ishlashning zamonaviy . texnologiyasi
Axborotni maqsadga yo`naltirilgan xolda yaratish, uzatish,	Ijtimoiy muhit qonuniyatlarini hisobga olish	Boshqaruv qarorlarini qabul qilishning zamonaviy texnologiyasi

saqlash va aks ettirish		
-------------------------	--	--

1.1.1-rasm.

Axborot texnologiyalari o'ziga asosiy muhit bo'lgan axborot tizimlari bilan chambarchas bog'liq. Axborot texnologiyalari kompyuterda saqlanuvchi ma'lumotlar ustidan turuvchi turli murakkablik darajasidagi operatsiyalar, amallar, bosqichlarni bajarishning aniq reglamentli qoidalaridan tashkil topadi. Axborot texnologiyasining asosiy maqsadi - axborotni saqlash va uzatishni tashkil etish.

Zamonaviy axborot texnologiyasidan foydalanishning oqilona uslubiyati katta moslashuvchanlikka erishish, umumiy standartlarni qo'llab - quvvatlash, mahalliy axborot mahsulotlarining to'ri kelishini amalga oshirish, faoliyatda bir - birini takrorlashni kamaytirish va boshqalarni amalga oshirish imkoniyatini va iqtisodiy jihatdan yuqori unumdorlikka erishishga yo'l ochib beradi.

Axborot texnologiyalarining samaradorligi va moslashuvchanligi ko'p jihatdan qaror qabul qilishni qo'llab - quvvatlashning interfeys tizimi xususiyatlariga bo'liq. Interfeys: foydalanuvchining tili; display ekranida muloqotni tashkil etuvchi kompyuter xabarining tili, foydalanuvchining bilimini belgilaydi.

Yangi XXI asrda mamlakatlarning milliy iqtisodi globallasib, axborotlashgan iqtisod shakliga aylanmoqda. Ya'ni milliy iqtisoddagi axborot va bilimlarning tutgan o'ni tobora yuksalmokda va ular strategik resursga aylangan. Dunyoda jamarilgan axborot va bilimlarning 90 % i so'nggi 30 yil mobaynida yaratilgan. Axborot va bilimlar hajmining kundan-kunga ortib borishi milliy iqtisodning barcha sohalarida, jumladan, ta'limda ham axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalaridan keng ko'lamda samarali foydalanishni talab etmoqda.

Axborot xuddi an'anaviy resurslar kabi izlab topish, tarqatish mumkin bo'lgan resursga aylandi. Ushbu resursning foydalanadigan umumiy hajmi kelgusida davlatlarning strategik imkoniyatini, shuningdek mudofa qobiliyatini ham belgilab beradi, deyishga jiddiy asos bor.

Axborot, kompyuterlashtirish, hisoblash texnikasi, zamonaviy axborot texnologiyasi, modellash, ma'lumotlar manbai, dasturlashtirish, shaxsiy kompyuterlar, dastur bilan ta'minlash va boshqa shu kabi ilmiy tushunchalar jamiyatni axborotlashtirishning eng muhim xususiyatlarini ifoda etadi.

Axborot - ijtimoiy, iqtisodiy tabiiy fanlarning, tafakkur ilmining taraqqiyoti natijasida yuzaga kelgan bilim va ma'lumotlar, kishilarning amaliy faoliyati davomida to'plagan tajribalari majmui demakdir. Inson axborot oqimi ichra yashar ekan, turli-tuman voqea, hodisalar va jarayonlarning bir - biriga aloqadorligini, o'zaro munosabati mohiyatini tahlil etish, mushohada va mulohaza qilib ko'rish maqsadida ko'pdan ko'p dalil va raqamlarga murojaat qiladi. Axborot tufayli nazariy bilimlar amaliyot bilan birlashadi.

Hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti axborot oqimining juda ham kengayishiga olib keldi. Axborot oqimining tobora kengayib borganidan shu narsa ham dalolat bera oladiki, o'tgan asrning 70-yillar o'rtalariga kelib oqib chiqarish kuchlari taraqqiyoti shunday darajaga etgan ediki, ulardan oqilona foydalanish, ijtimoiy ishlab chiqarishni jadallashtirish uchun yiliga 1016 arifmetik amalni bajarish kerak bo'ladi. Tabiiyki, bunday murakkab hisob - kitobni cho't qoqib amalga oshirib bo'lmaydi. 10 milliard kishi bir yil davomida tinmay ishlagan taqdirdagina shuncha arifmetik amalni echa olishi mumkin.

Axborot resurslarini oqilona tashkil etish va foydalanishda ular mehnat, moddiy va energetik resurslar ekvivalenti sifatida namoyon bo'ladi. Ayni paytda axborot — bu boshqa barcha resurslardan oqilona va samarali foydalanish hamda ularni asrab-avaylashga ko'maklashuvchi yagona resurs

turidir.

XXI asrga kelib insoniyat tarixida ilk bor sanoati rivojlangan mamlakatlar ishlab chiqarishida axborot ish quroliga aylandi. Moddiy ishlab chiqarish sohasidan mehnat resurslarining og'ishmay axborot sohasiga o'tib borishi tendentsiyasi tobora yaqqol sezilmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, ishlab chiqarish sur'ati o'sishi va rivojlanishi jarayonida qarorlar qabul qilish hamda boshqarish uchun zarur bo'lgan axborot hajmi oshib bormoqda. Bu o'sish avvalo, iqtisodiy, texnik, ilmiy, texnologik va ijtimoiy tizimlar va jarayonlarda namoyon bo'lmoqda.

Axborot hajmining ortishi va uni qayta ishlash vositalarining rivojlanmaganligi insonning u to'g'risida ta'savvurga ega bo'lishi va ulardan foydalanishini qiyinlashtiradi. Ko'plab vaqt axborotni qidirishga, ajratishga va foydalanishga ketadi. Axborot fondlari har bir insonga xizmat qilishi uchun yangi, zamonaviy vositalar kerak bo'ladi. Shuning uchun XX asr o'rtalariga kelib axborotni ishlash sohasida ko'p odamlar shug'ullana boshladi. Axborot bilimlar manbai sifatida jamiyat uchun strategik resursga aylandi. Bu resurslardan samarali foydalanish esa jamiyatni axborotlashtirish jarayoni bilan bog'liq.

Axborotlashtirish jarayoni deganda – inson faoliyatining muhim yo'nalishlarida olingan bilimlardan samarali foydalanish uchun ko'rilgan kompleks chora-tadbirlar tushuniladi.

Zamonaviy va samarali yechimlar topish uchun ko'plab, struktura jihatidan murakkab axborot tizimi yaratilmoqda, natijada, axborotlashtirish jarayonida ishtirok etuvchilar soni kun sayin ortib bormoqda. Bu jamiyat va moddiy ishlab chiqarish tarmoqlarining ko'plab mablag'larini shu sohaga jalb qilishga olib kelmoqda. Bu o'z navbatida insonlarni axborot resurslaridan ratsional foydalanish yo'llarini qidirishga majbur qilmoqda. Zamonaviy sharoitda yangi axborot oqimi qanchalik tez ko'paysa shu bilan birga ularning

eskirish muddatlari ham tezlashmoqda, bu o'z navbatida, axborotni tanlash, unga erishish qiyinchiliklarini keltirib chiqarmoqda.

Har bir injener, xizmatchi, rahbar o'z faoliyati davomida ko'plab qog'ozlarga bitilgan axborotni tahlil qilishiga to'g'ri keladi. Bu esa axborotga erishish uchun ko'plab vaqt sarflashga to'g'ri kelib, ishni tashkil qilish unumdorligiga salbiy ta'sir qiladi. Bunday muammolarni samarali echish jamiyatni axborotlashtirish masalasini ko'ndalang qilib qo'ymoqda.

Jamiyatni axborotlashtirish – yuridik va jismoniy shaxslarning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun axborot resurslari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlaridan foydalangan holda sharoit ratishning tashkiliy ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy jarayonidir .

Jamiyatni axborotlashtirish jarayoni quyidagi qator muammolarni hal etilishini talab etadi:

1. Hisoblash texnika vositalarini jamiyat faoliyatining barcha tarmoqlariga tadbiq qilish.
2. Jamiyat a'zolarini hisoblash texnikasi vositalaridan samarali foydalanishga o'rgatish.
3. Jamiyat a'zolarining turli xil ehtiyojlarini qondirishda axborot resurslaridan to'la va samarali foydalanishlarini ta'minlash.

Axborotlashgan jamiyat – ko'pchilik ishlovchilarning axborot, ayniqsa uning oliy shakli bo'lmish bilimlarni ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va amalga oshirish bilan band bo'lgan jamiyatidir.

Axborotlashgan jamiyatning o'ziga xos jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- axborot iqtisodiyotining rivojlanishi;
- axborot tangligini bartaraf etish;
- axborot texnologiyasining globalligiga erishish;

- turli axborot resurslariga erkin kirib borilishi;
- axborot resurslarining ustunligini ta'minlash;
- yangi axborot texnikasi va texnologiyalarini keng qo'llash;
- boshqaruv faoliyatida axborotdan samarali foydalanish.

Axborotlashgan jamiyatda inson axborot bilan ishlash bo'yicha ma'lum darajadagi axborot madaniyatiga ega bo'lishi zarur. Buning uchun shaxsni axborotni tez qabul qilish va katta hajmini qayta ishlash, zamonaviy vositalar, usullar va texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash lozim.

Axborot madaniyati deganda – jamiyat a'zolarining axborotdan maqsadli foydalanish, axborotni qayta ishlash va uzatish, zamonaviy texnik-tashkiliy vositalardan va usullaridan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi tushuniladi.

Axborotlashgan jamiyat quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- texnik qurilmalardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lish;
- o'z faoliyatida kompyuter, axborot texnologiyalaridan foydalanish;
- turli manbalardan axborotni olishni bilish va undan samarali foydalanish;
- axborotni tahliliy qayta ishlash asoslarini egallash;
- o'z faoliyatiga ta'luqli axborotni bilish va u bilan ishlashni uddalash.

Axborotlashgan jamiyatning shakllanish va takomillashish muammolariga bag'ishlangan chet el va mamlakatimiz olimlarining ilmiy ishlari salmog'i oz emas.

«Axborotlashgan jamiyat» tushunchasini birinchilar qatorida amerikalik iqtisodchi olim F. Maxlup ilmiy doiraga kiritgan. U monopoliya raqobatida patentlashtirish tizimining tutgan o'rnini statistik usullar asosida o'rganib, AQSh yalpi ichki mahsulotida axborotning miqdoriy jihatdan tavsiflanishini ko'rib chiqdi. Olim axborotni tovar sifatida qabul qilish kontseptsiyasiga asoslangan holda Amerikada kelajakda jamiyat rivojlanishining asosiy sharti

«axborotlashgan iqtisod» bo`lishi g`oyasini ilgari surdi.

O`z kontseptsiyasida F. Maxlup AQSh da nafaqat ilmiy-texnik axborotning, balki hoxlagan ijtimoiy axborotning tarqatilishi va ishlab chiqarilishining o`shishini tavsiflovchi aniq empirik materiallardan foydalandi.. Keyinchalik AQSh va boshqa mamlakatlarda «axborotlashgan jamiyat» kontseptsiyasini P.Drakker, D.Bell, E.Parker, M.Porat, A.Toffler, A.Mol, J. Stigler, K.Errou kabi bir qator iqtisodchilar oldinga surishdi. Hozirgi kunda ular olib borgan tadqiqotlar natijasi o`laroq milliy iqtisodda «axborot tarmog`i», «axborot iqtisodi» va «axborotlashgan jamiyat» kabi kontseptsiyalar vujudga kelgan.

Jamiyat rivojlanib borishi va texnologiyalarning murakkablashishi natijasida, axborot hajmi shunchalik ko`payib ketdiki, uni boshqaruv sohasida qayta ishlamaslikning iloji bo`lmay qoldi.

Boshqaruv irarxiyasining paydo bo`lishi, tovar-pul munosabatlarining yuzaga kelishi, hisoblash mashinalarining yaratilishi boshqaruv uchun katta hajmdagi axborotni qayta ishlashda ushbu qiyinchiliklarni engish imkonini berdi.

Hozirda rivojlanish darajasi shu darajaga etdiki, endilikda axborot hajmi va murakkabligi axborot sanoatini yaratishni talab qilmoqdarxivAxborot miqdori mamlakat milliy iqtisodi, tarmoq, iqtisodiy ob'ektlar rivojlanishini belgilaydi. Axborot strategik resursga aylanib, axborot resurslari esa uning muhim turlaridan biri sanaladi.

Hozirgi paytda axborot hajmining ortishi va uning murakkablik darajasining yuksalishi axborot industriyasini barpo etishni talab etmoqdar. Axborot mavjudligi mamlakatning rivojlanishi, tarmoqlar, iqtisodiy ob'ektlar yuksalishini belgilab beradi. Axborot strategik resurs, axborot resurslari esa ulardan eng muhimi bo`lib qoldi. Bu resursning umumiy foydalanadigan hajmi yaqin kelajakda davlatlarning strategik, shu jumladan mudofaa qobiliyatini

belgilab beradi.

Har qanday iqtisodiy ob'ekt ayrim bir tashqi muhitda faoliyat ko'rsatadi. Ushbu iqtisodiy ob'ekt ichki muhitni ham yuzaga keltiradi. Ichki muhit iqtisodiy ob'ektning tuzilmaviy bo'linmalari va u erda ishlovchi xodimlar orqali ularning texnologik, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa munosabatlarida shakllanadi.

Yuzaga kelish manbaiga bog'liq holda iqtisodiy ob'ekt doirasidagi axborot resurslarini tashkil etuvchi ichki va tashqi axborot mavjud.

Ichki muhit axboroti odatda aniq bo'lib, xo'jalikning moliyaviy holatini to'liq aks ettiradi. Uni tahlil etish ko'pincha standart formallashgan protseduralar yordamida amalga oshiriladi.

Tashqi muhit – iqtisodiy ob'ektdan tashqarida bo'lgan iqtisodiy va siyosiy sub'ektlardir. Bu ob'ektning mijozlar, vositachilar, raqobatchilar, davlat organlari va xakozo bilan iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, siyosiy va boshqa munosabatlarini o'z ichiga oladi. Tashqi muhit xaqidagi axborot ko'pincha taxminiy, noaniq, noto'liq, ziddiyatli, ehtimolli bo'ladi.

Bu holatda u nostandart qayta ishlash usullarini talab etadi.

Iqtisodiy ob'ekt turli manbalardan quyidagi tashqi axborotni olishi mumkin:

1. Iqtisodiyotning ahvoli xaqida umumiy axborot. Manbalar: axborot – tahliliy materiallar, ixtisoslashgan gazetalar, jurnallar, Internet resurslari.
2. Ixtisoslashgan iqtisodiy axborot: moliyaviy bozor bo'yicha.
3. Tovarlar narxlari bo'yicha axborot. Manbalar: ixtisoslashgan jurnal va byulletenlar, kataloglar, Internet ma'lumotlar bazasi.
4. O'ziga xos axborot. Turli manbalar, jumladan, Internet. Uni axtarishda izlab topish tizimlaridan foydalaniladi.
5. Davlat boshqarish organlaridan axborot (qonunlar, qarorlar, soliq organlari xabarlari va hokazo).

Har qanday resurslar kabi, axborot resurslarini ham boshqarish mumkin, lekin ularni miqdoriy va sifat jihatidan baholash metodologiyasi, ularga boʻlgan ehtiyojni oldindan belgilash hali ishlab chiqilmagan, shunga qaramay iqtisodiy ob'ekt darajasida axborot ehtiyojlarini oʻrganish, axborot resurslarini rejalashtirish va boshqarish mumkin va zarur. Axborot resurslarini boshqarish deganda:

- har bir darajada va boshqarish funktsiyasi doirasida axborotga boʻlgan ehtiyojlarni baholash;
- iqtisodiy ob'ektning hujjat aylanishini oʻrganish, uni optimallashtirish, hujjatlar turi va shakllarini standartlash, axborot va ma'lumotlarni toʻplash;
- ma'lumotlar turlari nomunosibligini engib oʻtish;
- ma'lumotlarni boshqarish tizimini yaratish tushuniladi.

1.2 Universitet arxivining tuzilishi va ishlash strukturasi.

Arxiv (lot. archivum, yun. archeion — muassasa) hujjatlar saqlanadigan joy; 2) idoralar, tashkilotlar, shuning-dek ayrim shaxslar ish faoliyati davomida toʻplangan hujjatlar majmui. Temuriylar (XIV-XV-asr) keyinchalik Qoʻqon, Buxoro va Xiva xon-liklari davrida saroy arxiv-kutubxonalari boʻlgan. 1919 yil 5 -noyabr Turkiston Respublikasi Yagona Davlat Arxiv jamarmasi (YADAJ) va Maorif Xalq komissarligi qoshida Arxiv ishlari Markaziy boshqarmasi (AIMB), 1930 yillardan Oʻzbekiston Markaziy Arxiv boshqarmasi (OʻzMAB) vujudga keldi. 1931- yillarda Oʻzbekiston YADAJ boʻlimlari oʻrniga Markaziy arxiv (MA), Oʻzbekiston Markaziy Tarix arxivi (OʻzMTA), 1943 yillarda. Oʻzbekiston kinosurat, ovozli hujjatlar Markaziy Davlat arxivi, 1962 yillarda Oʻzbekiston Markaziy davlat tibbiyot arxivi (1965 yillardan Oʻzbekiston Tibbiyot va texnika hujjatlari Markaziy davlat arxivi) tashkil etildi. Arxivlar ishlarini uyunlashtirish va boshqarish uchun 1959 yillarda Oʻzbekiston ichki

ishlar vazirligi qoshida arxiv boshqarmasi tuzildi. 1961- yillardan mazkur Boshqarma Arxivlar Bosh boshqarmasiga aylantirilib, O`zbekiston Ministrlar Sovetiga bo`ysundirildi. 1992 yil 19 iyulda O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Bosh arxiv boshqarmasi deb nomlandi. Qoraqalpoiston Respublikasi va viloyat Arxivlari hamda muassasalar tasarrufidagi Arxivlar unga bo`ysunadi. O`zRda jami 77 davlat Arxivii bo`lib, ularda 6 mln.ga yaqin hujjatlar, jumladan 360 ming-dan ortiq surat hujjatlari, 14 mingga yaqin ovozli hujjatlar, 17,5 mingga yaqin kinohujjatlar saqlanadi (1999). Markaziy davlat arxivida XIII-asrdan boshlab shu bugungacha bo`lgan hujjatlar bor. O`zbekiston rassomlarining ishlari O`zbekiston BA Badiiy jamarmasi, shaxsiy guplam va muzeylardan o`rin olgan. Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo`qon va boshqa shaharlarda Muqimiy, Furqat, Avaz, Hamza, Ayniy, Muxtor Ashrafiy, Abdulla Qahhor, Fafur ulom, Oybek, Hamid Olimjon va boshqalarning ba`zi Arxiv materiallari ular uy-muzeylarida jamlangan. O`zbekistonda Arxivlarni shakllantirish, saqlash va ulardan foydalanishda yuzaga keladigan munosabatlar hamda O`zR arxiv muassasalari faoliyati O`zbekiston Respublikasining "Arxivlar to`risida"gi qonuni (1999- yil 15 -aprel) bilan tartibga solinadi. Ushbu qonun O`zbekiston hududida mavjud bo`lgan barcha arxiv hujjatlarini to`liq qamrab olishga, O`zR Milliy arxiv fondining yaxlitligini saqlab qolishga va fuqarolar, ja-miyat va davlatning ijtimoiy, madaniy, ilmiy va boshqa ehtiyojlarini qondirish maqsadida arxiv hujjatlarini hisobga olish, ekspertiza qilish, ro`yxatdan o`tkazish, butlash hamda ulardan foydalanishning yagona tartibini belgilashga qaratilgan. Konunga ko`ra, hujjatlarda O`zbekiston xalqining moddiy va ma`na-viy hayoti aks ettirilgan barcha arxiv fondlarining majmui O`zbekiston Respublikasi Milliy arxiv fondi deb hisoblanadi. O`zbekiston Respublikasi Milliy arxiv 668 fondi davlat va nodavlat arxiv fondlaridan tashkil topadi. Davlat arxivlarida va davlatning boshqa hujjat xonalarida doimiy saqlanayotgan hujjatlar,

shuningdek davlat hokimiyati va boshqaruv organlarida, prokuraturalar, sudlar, banklarda, davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlarida, O`zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalarida vaqtincha saqlanayotgan arxivlar hujjatlari davlat arxiv fondini tashkil etadi. Nodavlat yuridik shaxslarning faoliyati natijasida to`plangan arxiv hujjatlari, shuningdek fuqarolarning shaxsiy davlat arxiv fondini tashkil etadi. Hujjatlarni O`zbekiston Respublikasining Milliy arxiv fondiga kiritish yoki hujjatlarni undan chiqarish ekspert komissiyasining xulosasi asosida amalga oshiriladi. Hujjatlarning qimmatligini aniqlash mezonlarini, ekspert komissiyalarini tuzish va ularning faoliyat ko`rsatish tartibini O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Bosh arxiv boshqarmasi belgilaydi.

Arxiv ishi to`g`risidagi qonun qonunchilik palatasining 2009-yil 3- noyabirda qabul qilindi unga ko`ra qonun 6 bob 36 moddadan iborat.

1-bob. Umumiy Qoidalar (1 - 5-moddalar)

2-bob. Arxiv ishi soxasidagi davlat boshqaruvi (6 - 8-moddalar)

3-bob. Milliy Arxiv fondi (9 - 15-moddalar)

4-bob. Arxivlarni tashkil etish (16 - 19-moddalar)

5-bob. Arxiv xujjatlarini jamlash, xisobga olish, saqlash va ulardan foydalanish (20 - 29-moddalar)

6-bob. Yakunlovchi qoidalar (30 - 36-moddalar)

3-modda. Asosiy tushunchalar

Ushbu qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo`llaniladi:

Aloxida qimmatli xujjat - o`chmas tarixiy-madaniy va ilmiy qimmatga, jamiyat xamda davlat uchun aloxida ahamiyatga ega bo`lgan, xisobga olish, saqlash va foydalanishning aloxida tartibi belgilangan arxiv xujjati;

Arxiv - Arxiv xujjatlarini jamlash, xisobga olish, saqlash va ulardan foydalanishni amalga oshiruvchi muassasa;

Arxiv ishi - Arxiv xujjatlarini jamlash, xisobga olish, saqlash va ulardan foydalanishni tashkil etish bo'yicha faoliyat;

Arxiv fondi - yuridik yoki jismoniy shaxslar faoliyati natijasida yaratilgan, tarixiy yoki mantiqiy jihatdan o'zaro Alohida Arxiv xujjatlari majmui;

Arxiv xujjatlari - fuqarolar, jamiyat va davlat uchun ahamiyati bo'lsa saqlanishi lozim bo'lgan matnli, qo'lyozma va mashinada o'qiladigan xujjatlar, ovozli yozuvlar, videoyozuvlar, kinolentalar, fotosuratlar, fotografiya plyonkalari, chizmalar, sxemalar, xaritalar, shuningdek boshqa moddiy jismlardagi yozuvlar;

Arxiv xujjatlarini depozitar saqlash - Arxiv xujjatlarini ularning mulkdori (egasi) bilan Arxiv, muzey, kutubxona o'rtasidagi kelishuvda (shartnomada) belgilanadigan muddatlar va shartlar asosida mulkdorning (egasining) arxiv xujjatlariga bo'lgan mulk huquqini (egallik huquqini) saqlab qolgan holda saqlash;

Idoraviy arxiv - yuridik shaxsning arxiv xujjatlarini jamlash, xisobga olish, saqlash va ulardan foydalanishni amalga oshiruvchi tarkibiy bo'linmasi;

Ish yuritish - yuridik shaxsning xujjatlashtirish va rasmiy xujjatlar bilan ishlashni tashkil etish bo'yicha faoliyatini taminlab beruvchi jarayon;

Milliy arxiv fondi - O'zbekiston xalqining moddiy va manaviy xayotini aks ettirgan, tarixiy, ilmiy, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan arxiv xujjatlarining tarixan tarkib topgan va doimo boyitib boriladigan majmui;

Milliy arxiv fondining davlat katalogi - Arxiv xujjatlari milliy arxiv fondining tarkibiga kiritilgan arxiv fondlarining xajmi va tarkibi to'g'risidagi asosiy malumotlar mavjud bo'lgan xisobga olish xujjati;

Noyob xujjat - o'zida mavjud bo'lgan axborot yoki tashqi belgilari bo'yicha o'xshashi yo'q, yo'qotilgan taqdirda o'zining ahamiyati yoki asl

qo`lyozmaligi nuqtai nazaridan o`rnini to`ldirib bo`lmaydigan qloxidq qimmatli xujjat;

**Sug`urta nusxa** - Aloxida qimmatli xujjat yoki noyob xujjatning boshqa moddiy jismdagi, asl nusxada mavjud bo`lgan axborotni o`qish yoki ko`rish (eshitish) imkonini beruvchi ko`chirma nusxasi;

Shaxsiy tarkib bo`yicha xujjatlar - xodimning ish beruvchi bilan mexnatga oid munosabatlarini aks ettiruvchi arxiv xujjatlari.

**II.BOB. TIZIM MA`LUMOTLAR
BAZASI VA UNING TARKIBIY
QISIMLARI ISHLAB CHIQISHDA
QO`LLANILADIGAN
TEXNOLOGIYALARNI
TANLASH.**

2.1 Tizimni ishlab chiqishda qo'llaniladigan texnologiyalarni tanlash.

AJAX- Ajax texnologiyasi terminini Jesse James Garrent 2005-yil 18-fevraldagi “Veb sahifalarga yangi yondashuv” nomli maqolasida birinchi bo'lib ishlatgan. Keyinchalik uni amalda qo'llagan. AJAX - Asynchronous Javascript and XML ya'ni asinxron [JavaScript](#) va [XML](#).

Veb texnologiyalari 2 turga bo'linadi.

- Server
- Klient

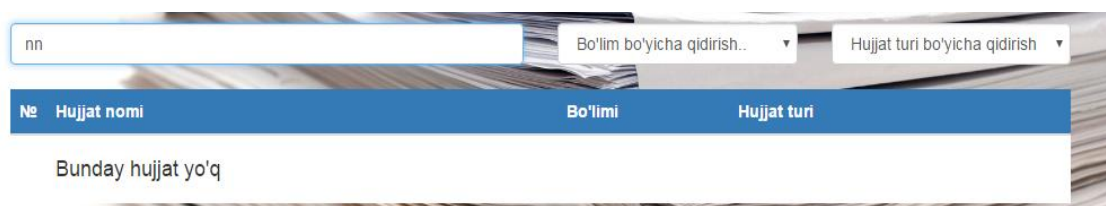
Klient qismdagi ayrim qulayliklarning ta'minlanishi ajax texnologiyasi bilan bog'liq ya'ni internet tezlik uncha yuqori bo'lmasa ham ajax texnologiyasi yordamida serverdan ma'lumotlarni olish mumkin. Agar php yordamida serverga murojaat qiladigan bo'lsak sahifalar qayta yuklanishi kerak bo'ladi. Bunda internet tezligi yuqori bo'lishi kerak va har bir harakat uchun sahifalar yangilanishini kutish kerak. Ajax texnologiyasi serverga qismga yordamchi qism hisoblanadi, ya'ni foydalanuvchining imkoniyatlarini oshiradi.

Ajax texnologiyasining eng muhim jihatlaridan biri bu sahifalarni qayta yuklamasdan serverdan ma'lumotlarni yuklab oladi.

Ajax ning 2 ta xususiyati bor:

1. Sahifalar qayta yuklanmasidan serverga borib amal bajarib qaytib kela oladi. Bunda ma'lumotlar JSON yoki XML formatida jo'natiladi va qabul qilinadi.
2. DHTML ya'ni o'zgaruvchan sahifalar yaratish, ya'ni javascript bilan ishlash.

Qidiruv tizimi AJAX texnologiyasidan foydalanilgan (2.1.1-rasm).

№	Hujjat nomi	Bo'limi	Hujjat turi
Bunday hujjat yo'q			

```
<script>
function do1(){
    var name=$("#name").val();
    $.ajax({
        type:"POST",
        url:"searching.php",
        data:{name:name},
        success:function(res){
            $("#result").html(res);
        }

    });
}

function do2(){
    var section=$("#section").val();
    $.ajax({
        type:"POST",
        url:"searching.php",
        data:{section:section},
        success:function(res){
            $("#result").html(res);
        }

    });
}

function do3(){
    var d_type=$("#d_type").val();
    $.ajax({
        type:"POST",
        url:"searching.php",
```

```

data:{d_type:d_type},
success:function(res){
$("#result").html(res);
}

});
}
$(document).ready(function(){

$("#mshoV").text($("#mcount").text());
})
</script>

```

searching.php

```

<?php
include 'functions.php';
session_start();
if (isset($_SESSION['logged']) && $_SESSION['logged'] == 1) {
    $pdo = getPDO();
    if ($_POST) {
        $document = $pdo->query("SELECT d.*,s.section_name,dt.dt_name
FROM document d
JOIN sections s ON s.id=d.section_id
JOIN document_type dt ON dt.id=d.document_type_id");
        if (isset($_POST['name']) && $_POST['name'] != '') {

            $document = $pdo->prepare("SELECT d.*,s.section_name,dt.dt_name
FROM document d
JOIN sections s ON s.id=d.section_id
JOIN document_type dt ON dt.id=d.document_type_id
WHERE d.document_name LIKE :name");
            $document->execute(
                array(
                    'name' => '%' . $_POST['name'] . '%'
                )
            );
        }
    }
}

```

```

// $document->fetchall();
}
if (isset($_POST['section']) && $_POST['section'] != '0') {
    $document = $pdo->prepare("SELECT d.*,s.section_name,dt.dt_name
    FROM document d
    JOIN sections s ON s.id=d.section_id
    JOIN document_type dt ON dt.id=d.document_type_id
    WHERE s.id=:sct");
    $document->execute(
        array(
            'sct' => $_POST['section']
        )
    );
}
if (isset($_POST['d_type']) && $_POST['d_type'] != '0') {
    $document = $pdo->prepare("SELECT d.*,s.section_name,dt.dt_name
    FROM document d
    JOIN sections s ON s.id=d.section_id
    JOIN document_type dt ON dt.id=d.document_type_id
    WHERE dt.id=:dtn");
    $document->execute(
        array(
            'dtn' => $_POST['d_type']
        )
    );
}
// var_dump($_POST);
?>
<?php
if ($document->rowCount() != 0) {
    $k = 1;
    $m = 0;
    $V=0;
    While ($d = $document->fetch()) {
        $dd1 = new DateTime(date('Y-m-d'));
        $dd2 = new DateTime($d['date']);
        $interval = date_diff($dd1, $dd2);
        if ($d['status'] == 1 && $interval->format('%R%') == '+') {

```

```

$V=1;
?>
<tr>
<td><?php echo $k++; ?></td>
<td><?php echo $d['document_name'] ?></td>
<td><?php echo $d['section_name'] ?></td>
<td><?php echo $d['dt_name'] ?></td>
<td><a class="btn btn-info btn-xs"
href="document_data.php?shoV=noV&id=<?php echo $d['id']; ?>"><span
class="glyphicon glyphicon-list"></span></a>
<a class="btn btn-Varning btn-xs"
href="action.php?act=update&id=<?php echo $d['id']; ?>"><span
class="glyphicon glyphicon-edit"></span></a>
<a class="btn btn-danger btn-xs"
href="action.php?act=delete&id=<?php echo $d['id']; ?>"><span
class="glyphicon glyphicon-remove"></span></a>
</td>
</tr>
<?php
}
}
if($V==0){
echo "<tr><td></td><td><h4>Bunday hujjat yo'q</h4></tr></td>";
}
} else {
echo "<tr><td></td><td><h4>Bunday hujjat yo'q</h4></tr></td>";
}

}
}
else {
header("Location:index.php");
}

?>

```

PHP-1994 yili php tilinig yaratuvchisi Rasmus Lerdorf o'zinig saytiga mehmonlar kirishini hisoblash uchun Perl dasturlash tilada maxsus qobiq yozib amalda qo'llagan. Ko'p o'tmay qobiqni ishlash unumdorligi juda past va sekinligi aniqlanganidan so'ng, dasturlarni yangidan "C" tilida yozib chiqishga to'g'ri keladi. Keyin, dastlabki dastur kodlari muallif tarafidan barchaga ko'rish uchun serverga nashr qilingan. Server foydalanuvchilari kodlar bilan qiziqib, uni ishlatish muxlislari ham paydo bo'lgan. Hademay, bu dasturlar alohida loyihaga aylanib, 1995 yilning iyun oyida dasturiy mahsulot PHP(Personal Home Page) nomi bilan birinchi nashri chiqarildi. Imkoniyatlari oddiy va sodda bo'lib: bir necha buyruqlarni tushunadigan kod analizatori(tekshiruvchisi), mehmonlar hisoblagichini, kitobini, chatini yaratish uchun foydali dasturlar to'plamidan iborat bo'lgan .

MySql-MySQL Shvetsiyadagi MySQL AB firmasi tomonida yaratilgan bo'lib, 2008 yilning fevralida Sun Microsystems tomonida sotib olingan. Endlikda dastur kodini yaratishgda ushbu firma javobgar. MySQL Server ochiq, ya'ni tekin dasturiy ta'minot bo'lib, General Public License himoyasidadir ya'ni turli himoyalar qo'yilmagan(kalitlar,litsenziya). MySQL AB/Sun firmasi dastur kodiga mualliflik huquqiga egaligi sababli, ushbu dasturiy ta'minotning kommerzial turi ham bor.MySQL nomining kelib chiqishi aniq emas. 1996 yildan beri ko'plab biblioteka va tool (vosita)lar nomi oldida My prefiksi qo'yila boshlangan.

Bu dastur o'zi bilan quyidagi amallarni bajaradi, yani kompyuterlar ichki tizimi bilan aloqa o'rnatish va ma'lumotlarni takrorlash va ma'lumotlarning saqlanish joyini aniqlash.

Berilganlar bazasining alohida bo'limlaridan turli foydalanuvchilar qismlarga ajratib foydalanishlari mumkin, berilganlar bazasining asosiy kompanent tizimi bu ma'lumotlar hisoblanadi.

Berilganlar bazasining boshqa bir komponenti, foydalanuvchi, texnik hodim (hardware) va dastur ta'minotchisi (software) xisoblanadi, bu yerda Hardware-ichki qo'shimcha xotiraga ega bo'lgan disk va magnit lentalaridir. Berilganlar bazasining dasturiy ta'minoti foydalanuvchi tizimi va berilganlar bazalari bilan o'zaro aloqani o'rnatish vazifasini bajaradi, shunday dasturiy ta'minot bo'limiga, berilganlar bazalarini boshqarish tizimlari (BBBT) deb yuritiladi.

Foydalanuvchilarning berilganlar bazalari bo'yicha barcha talabnomalarini berilganlar bazalarini boshqarish tizimlari boshqarib turadi, berilganlar bazalaridan foydalanuvchilar ham bir necha turga bo'linadi:

- Dasturchi foydalanuvchi
- Tizimli dasturchi
- Administratorlar

Berilganlar bazalaridagi dasturlarning to'g'ri yozilishiga dasturchi javob beradi, administrator esa berilganlar bazalaridagi barcha ma'lumotlarning saqlanishini va kengayishini qo'llab quvvatlaydi.

Ko'p tarmoqli foydalanuvchilar uchun administrator berilganlar bazasida asosiy jarayon hisoblanadi.

Berilganlar bazasining tizimi, quyidagi jarayonlarga ega bo'lishi kerak:

1. Bajarish- tizimning ishlashi vaqtida, foydalanuvchi so'roviga foydalanuvchi terminali mos tushishi kerak.
2. Minimal takrorlanish-ichki tashuvchilardagi axborotlar hajmi, berilganlar bazasidagi saqlanayotgan axborotlarning takrorlanish darajasi bilan minimal holda bo'lishi talab etiladi.
3. Bundan tashqari har qanday jarayon, berilganlar bazasidan, hech bo'lmaganda bitta amal bajarilishini va undagi axborotning takrorlanishini talab etadi, bu esa boshqa jarayonlarning bajarilishi darajasini oshiradi.

Shuning uchun berilganlar bazasini tashkil etishda, axborotlarning ko'p marotaba takrorlanmas-ligiga erishish kerak.

4. To'liqlik- berilganlar bazasi bilan ishlovchilar uchun, yangi axborotlarni kiritish uchun qonunlar mavjud bo'lib shulardan foydalanish talab etiladi. Shuni e'tiborga olib tizimda saqlanadi-gan axborotlar ichki ma'lumotlar bilan o'zaro aloqaga kirishadi.

5. Xavfsizlik- Berilganlar bazalari ishonchli ximoya qilingan bo'lishi kerak, berilganlar bazalaridan noqonuniy foydalanish, va undagi ma'lumotlarni o'zgartirishga ruxsat etilmaydi, foydalanuvchi yoki tashkilot axborot olish yoki kiritish uchun maxsus ruhsatnomaga ega bo'lishi kerak.

6. Migrasiya- Ba'zi bir ma'lumotlarga foydalanuvchilar tamoni-dan ba'zi-ba'zida murojaat amalga oshiriladi. Shuni e'tiborga olib, ma'lumotlarni ichki ma'lumot tashuvchilarga joylashtirish qulay bo'ladi, bu esa doimo ishlatiladigan axborotlarni tez qidi-rib topishga va uni ishlatishga imkon beradi.

Berilganlar bazalarini boshqarish tizimlarida mustaqil ma'lumot-lar mavjud bo'lib, ulardan faqat dasturchilar foydalanishlari mumkin. Dasturchi berilganlar bazasidan quyidagilarga javob olishi kerak bo'ladi:

1. Berilganlar bazasida qanday qilib ma'lumotni format qilish kerak ?
2. Berilganlar bazalarida ma'lumotlar qayerda joylashtiriladi?
3. Berilganlar bazalarida ma'lumotlar qanday etib boradi?

So'ralayotgan savollarga tegishli javob berilgandan so'ng foydalanuvchilar dasturining o'zgarishiga olib keladi, barcha ma'lumotlar, yuqoridagi uchta savol korinishida yozilib foydalanuvchining dasturida kod ko'rinishida ishtirok etadi.

Berilganlar bazalarini ishlatish imkoniyatiga ega foydalanuvchilar uchun barcha imkoniyatlar namoyon etilishi bilan bir vaqtda , mustaqil ma'lumotlardan ham foydalanish imkoniyatlari yaratiladi. Boshqacha qilib

aytganda (BBBT) berilganlar bazalarini boshqa-rish tizimlari ham shu tarzda quriladi.

Mustaqil ma'lumotlarga erishishning qulay usuli, yuqoridagi rasm-da keltirib o'tilgan. Foydalanuvchilarning har qanday talabi, bitta konseptual modelda jamlangan bo'ladi, shu konseptual model, so'ngra ma'lumotlarning namoyishini amalga oshiradi, qachonki berilganlar bazasini boshqarish tizimlari birgalikda o'rnatilgan bo'lsa.

Bootstrap- Hozirgi kundagi har bir internet foydalanuvchisi o'zlarining kundalik Veb-saytlarining mobil versiyasi ham bo'lishini hohlashadi. Buni amaliy jihatdan olib qaraganda bir dizayn har bir qurilma ekraniga mos tushishi muhimdir.

2.1.2-rasm. Moslashuvchan arxitektura

Responsive Veb design(2.1.1-rasm) – shunday yondoshuvki, bunda dizayn va “razrabotka” foydalanuvchi hatti harakati va muhiti(qurilma) ga ekran o'lchami, platformasi va orientatsiyasi asosida javob berishidir. Bu amaliyotda moslashuvchan to'r va maketlar aralashmasi, rasmlar va CSS media-so'rovlarning intellektual foydalanishidan iboratdir. Foydalanuvchi laptopdan iPadga o'tgan zahoti, Veb-sayt avtomatik moslashuvchanlikka(“razrishiya”, rasm va skriptlar-javascript) o'tishi kerak. Boshqacha qilib aytganda Veb-saytda shunday texnologiya bo'lishi kerakki, sayt avtomatik foydalanuvchi sharoitiga moslanishi kerak. Bu esa bozordagi

har bir qurilma uchun har hil dizayn va “razrabotka” jarayonidan qutulish yo’lini yaratadi. **“Responsive Web design” konseptsiyasi** Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan “Moslashuvchan arxitektura” sohasida fizik sath qanday qilib soha orqali o’tayotgan odamlarga moslashishi mumkin degan savol ko’p berilmoqda. Arxitektorlar devorga o’rnatilgan robototexnika va cho’ziluvchan materiallar orqali, odamlar yaqinlashganda egiladigan va kengayadigan devor strukturalarini tajribadan o’tkazmoqdalar. Yoki harakatni ilg’ovchi datchiklar xonada odamlar soni ko’payishi davomida xona temperaturasi va yoritishini nazorat qilish uchun iqlim-boshqarish tizimlari bilan birlashtirilishi mumkin. Ba’zi kompaniyalar allaqachon odam oynaga qanchadir masofada yaqinlashganda avtomatik qorong’ulashishi yoki yorug’lashishi mumkin bo’lgan “aqlli oyna texnologiyasi”ni ishlab chiqishgan. Agar ushbu nazariyalarga Veb-dizayn tomonidan qaraganda, Vebda ham shunga o’xshash bo’ladi. Moslashuvchan arxitektura singari, Veb-dizaynlar ham avtomatik moslashishi zarur. Bu har bir foydalanuvchi kategoriyasiga sanoqsiz individual yechimlar talab qilmasligi kerak. Moslashuvchan Veb-dizaynlar ko’proq fikrlashning abstrakt yo’lini talab qiladi. Shuningdek, ba’zi g’oyalar allaqachon tajribadan o’tkazilgan: “cho’ziluvchan layout(maket)” lar, media so’rovlar va scriptlar(jquery, javascript) yordamida sahifalarni reformat qilish. Lekin “Responsive Veb-design” faqat ekran o’lchamiga moslashuvchan va avtomatik o’lchami o’zgaruvchan rasmlardan iborat emas. Tizimni yaratishda huddi shu texnologiyani qo’llagan ya’ni bootstrapdan foydalanilgan. Bootstrapning barcha komponentlari bepul. Bootstrapni o’rnatish juda oson bunda bootstrap-theme.css, bootstrap-theme.min.css, bootstrap.css, bootstrap.min.js, bootstrap.js larni bog’lab qo’ysa kifoya va bu bootstrapda foydalanish uchun bootstrapning har bir classi va div lari nima ish qilishi bilan tanishib chiqish kerak. Shundagina ko’zlangan maqsadga erishish mumkin.

Html, CSS, JavaScript-HTML hujjati mantiqiy tarkibga ega. HTML

hujjati sarlavhasida, inson boshidagi kabi, imkoniyatlar taqdim etilgan; ular “sahnadan tashqarida” murakkab amallarni boshqarish uchun ishlaydi. HTML tanasi fizik atributlar sohasi hisoblanadi. HTML tanasi – bu brauzer orqali sahifada ko‘rinadigan barcha ma’lumotlar hisoblanadi. Standart deteglar yordamida tanani bo‘lishning formal usullari mavjud emas. Ammo, BODY sohasida va mantiqan HTML hujjatining hammasida, buni amalga oshirishning sodda usuli mavjud.

Bu masala maxsus izoh detegi yordamida yechiladi. U hech qanday qoidaga bo‘yinsinmasligi bilan HTML ning boshqa deteglaridan ajralib turadi. Lekin, sahifa haddan tashqari uzun va murakkab bo‘lganda, sahifa ichida yo‘nalish olishni osonlashtiruvchi kuchli deteg hisoblanadi. Izohlarni hujjatning ixtiyoriy joyida ishlatish va bir necha satrlarga joylashishi mumkin. Izohlar sizni va boshqa xodimlarni chalg‘itmasligi, ya’ni yordam berish lozim. Ulardan faqat zarurat tug‘ilgandagina foydalaning.

Hujjat sarlavhasiga quyidagi axborotlar kiradi.

1. Sahifa nomi. <TITLE> va unga mos bo‘lgan </TITLE> detegi sahifaning nomlanishini aniqlaydi. U HTML-sahifaning tanasida kelmaydi, ya’ni brauzerda ko‘rilganda bu ma’lumot asosiy oynada ko‘rinmaydi. Bu nom brauzerning sarlavha satrida chiqariladi. <TITLE> detegida sahifaning nomini ko‘rsatish lozim. U sodda bo‘lishi, ammo sahifaning mazmunini tushunarli bayon etishi lozim. TITLE elementiga HTML ning boshqa deteglarini qo‘shish mumkin emas, ammo maxsus belgilardan foydalanish mumkin.

2. Senariy. Sahifada bajariluvchi har qanday ssenariy, masalan, JavaScript tilida yozilgan, hujjat sarlavhasiga biriktiriladi. Bosh (HEAD) vizual emas, balki mantiqiy jarayonlar uchun mo‘ljallangan. Senariyning o‘zi ko‘rinmaganligi sababli, uning bajarilish jarayoni ham ko‘rinmaydi. Jarayonning natijalari sahifaning holatini aniqlaydi.

3. Stil. O‘z HTML sahifalariga boshqaruv elementlari va stilarni qo‘shuvchilar uchun sarlavhaga kaskadli sahifalar stillarini kiritish yoki ularni Veb-sahifalar bilan bog‘lash imkoniyati mavjud. Bu ma’lumotlar ham HTML hujjati sarlavhasida joylashtiriladi.

4. Meta axborot. META detegi o‘zining ko‘plab “mantiqiy” jarayonlarni bajarish imkonini beruvchi kuchi bilan ajralib turadi. Masalan, hujjat muallifini, kalit so‘zlarni yoki maxsus harakatlarni ko‘rsatish.

a) Ko‘plab sahifalar ssenariylarni, varaq stillarini yoki meta axborotlarni talab qilmaydi, ammo barcha sahifalar uchun nom zarur.

b) HTML hujjati tanasida (BODY deteglar juftligi) ko‘rish uchun taqdim etiladigan barcha axborot joylashadi. Qobiq yaratilgandan so‘ng birinchi masalalardan biri sahifa tanasiga axborot kiritish bo‘ladi.

5. Matn. Bo‘g‘inning matnli mazmuni tanada joylashadi. Axborotni taqdim etish uchun formatlashdan (matn bo‘g‘inga masofaviy kiruvchilarga o‘qishda qulay bo‘lishi uchun) foydalaniladi.

6. Tasvirlar. Bo‘g‘in tematikasini ko‘rsatish uchun grafikadan, matnni to‘ldiruvchi fototasvirlardan yoki navigatsion tugmalardan foydalaniash mumkin. Har qanday holda ham tasvirlar hujjat tanasida joylashgan tasvirlar axborotning muhim qismi hisoblanadi.

7. Muloqotlar. Veb ning yuragi va qalbi bo‘lgan muloqotlar foydalanuvchilarga bo‘g‘inda harakatlanish imkonini beradi. Muloqotlar har doim sahifa tanasida joylashadi.

8. Multimedia va maxsus dasrurlar. ShockVave, Flash, Java apletlari va hattoki biriktirilgan videoni boshqarish uchun HTML-hujjat tasnasida joylashuvhci kod qo‘llaniladi.

Birinchi bor JavaScript 1995 chi yil o‘rtaga chiqdi. JavaScript 1995 yili ishlatilishi boshladi, ammo 1998 yilga kelib keng qo‘llanishga kirdi. Uning chiqishini asosiy sabablaridan biri bu Client tomonidan bo‘ladigan kiritishlarni

tekshirish uchun, yani server tomonida qilinadigan ishlarni bir qismini olib tashlash uchun. Lekin shuncha vaqt o'tgandan so'ng javascript Veb development'ning eng asoslaridan biri bo'lib qoldi. Microsoft kompanyasi ham o'zining scripting language yani Vbscriptni chiqardi ammo lekin uni keng qo'llab bo'lmas edi, sababi Internet Explorer'dan boshqa hech qaysi Veb Brovser uni ishlata olmasdi. Keyin esa Microsoft ham Internet Explorer ichiga JavaScript'ni qo'shdi. Hozirgi kunga kelib hamma Veb

Browserlar JavaScriptni ishlata oladi. JavaScript bu “Client side programming” yani kimki sahifangizni ochsa shu odam tomonida ishlaydi. PHP, Perl, CGI, JSP lar kabi serverda ishlamaydi. JavaScriptda DHTML yani Dynamic HTML sahifalarini yozish mumkin. Bu degani foydalanuvchining qandaydir harakatiga qarab ish qilishi, va boshqalardir. JavaScript'ning asosi uch qismdir bular:

1. ECMAScript
2. The Document Object Model (DOM)
3. The BroVser Object Model (BOM)

ECMAScript: Bu JavaScriptning asosi, yani programmalshidir, bu hech qanday brovsarga bog'liq bo'lmagan, hech qanday server ga bog'liq bo'lmagan qismidir.

DOM(The Document Object Model): API (Application programming interface) for HTML and XML, yani programmalar yaratish ko'rinishidir. Agar boshqa tillarda misol uchun Java yoki Delphi, Visual Basic'da programmalarda ular OOP Object Oriented Programming, ya'ni ularda asos va uning ichida elementlari bor, bu yerda ham huddi shunday. BOM (BroVser Object Model) Bu Veb browser bilan aloqali ishlardir.

Parol kiritilganda uni xavfsizlik darajasini ko'rsatib berishi Javascript tilidan foydalanilgan (2.1.3-rasm).

2.1.3-rasm.

```
<script>
function e() {
var a = $("#psd").val();
if (a.length == 0)
{
$("#st").removeClass();
$("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-danger progress-bar-
striped");
$("#st").Width("0%");
}
if (a.length >= 1 && a.length <= 4)
{
$("#st").removeClass();
$("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-danger progress-bar-
striped");
$("#st").Width("20%");
}
if (a.length >= 4 && a.length <= 6)
{
$("#st").removeClass();
$("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-danger progress-bar-
striped");
$("#st").Width("40%");
}
if (a.length >= 6 && a.length <= 8)
{
$("#st").Width("50%");
$("#st").removeClass();
$("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-Varning progress-bar-
striped");
}
```

```

    }
    if (a.length >= 8 && a.length <= 12)
    {
        $("#st").Width("70%");
        $("#st").removeClass();
        $("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-Varning progress-bar-
striped");
    }
    if (a.length >= 12 && a.length <= 16)
    {
        $("#st").Width("80%");
        $("#st").removeClass();
        $("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-Varning progress-bar-
striped");
    }
    if (a.length >= 16 && a.length <= 32)
    {
        $("#st").Width("100%");
        $("#st").removeClass();
        $("#st").addClass("active progress-bar progress-bar-success progress-bar-
striped");
    }
    var a = $("#psd").val();
    var b = $("#psd1").val();
    if (a == b && a!=0 && b!=0) {
        $("#te").removeClass();
        $("#te").addClass("glyphicon glyphicon-ok");
        $("#bt").removeClass();
        $("#bt").addClass("btn btn-success");
    }
    else {
        $("#te").removeClass();
        $("#te").addClass("glyphicon glyphicon-remove");
        $("#bt").removeClass();
        $("#bt").addClass("btn btn-danger");
    }
}
function test() {

```

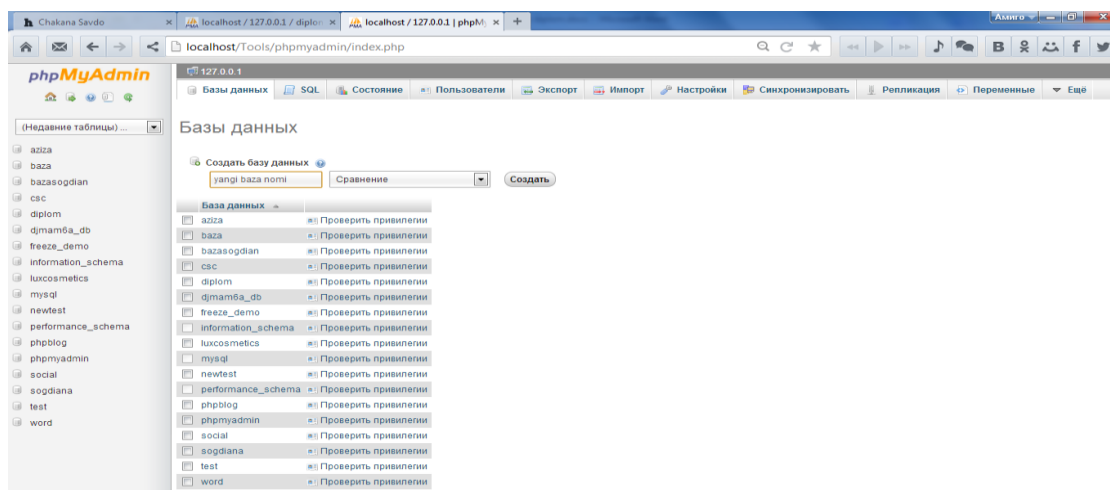
```

var a = $("#psd").val();
var b = $("#psd1").val();
if (a == b && a!=0 && b!=0) {
$("#te").removeClass();
$("#te").addClass("glyphicon glyphicon-ok");
$("#bt").removeClass();
$("#bt").addClass("btn btn-success");
}
else {
$("#te").removeClass();
$("#te").addClass("glyphicon glyphicon-remove");
$("#bt").removeClass();
$("#bt").addClass("btn btn-danger");
}
}
}
</script>

```

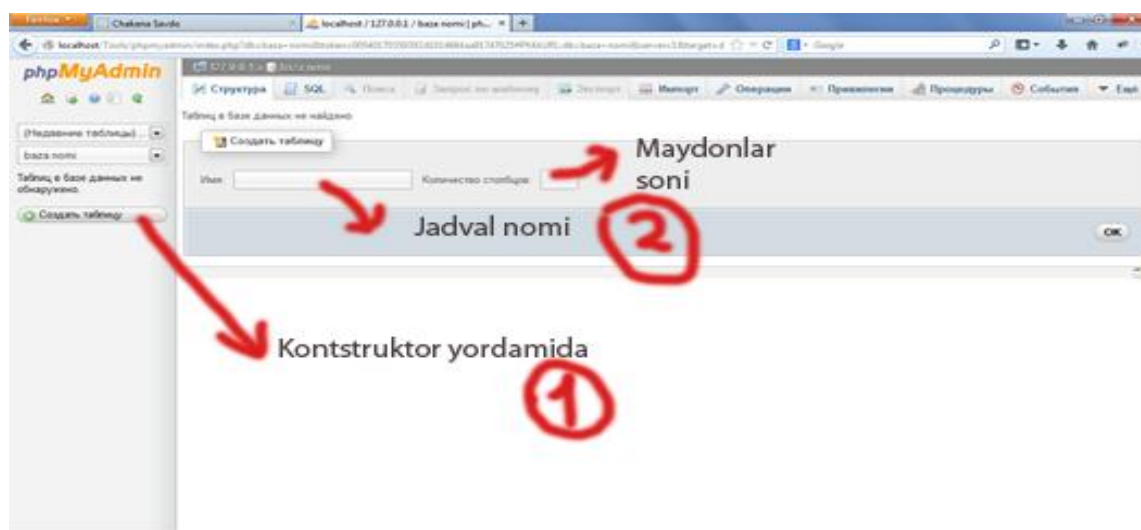
2.2 Tizim ma'lumotlar bazasi va uning tarkibiy qisimlari

Berilganlar bazasini yaratishda MySQL bazasida foydalanildi. MySQLda baza yaratish uchun denVerni o'rnatib ixtiyority brovserni ochib adresga localhost/tools/phpmyadmin yoziladi va “Базы данных” tugmasi bosiladi.” Создать базу данных” degan joyiga bazani nomi yoziladi va “Создать” tugmasi bosiladi (2.2.1 - rasm).

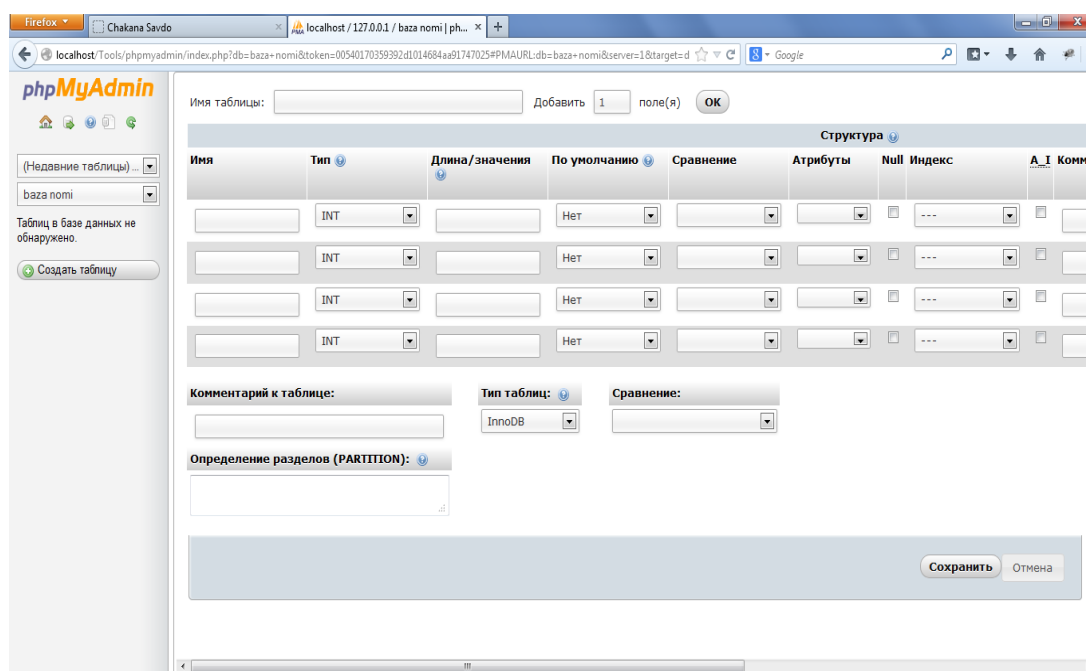
2.2.1- rasm. Yangi baza yasash sahifasi.

Baza yaratilgandan so'ng jadvallar yaratiladi. Jadval 2-xil(2.2.2-rasm) usul bilan yaratiladi:

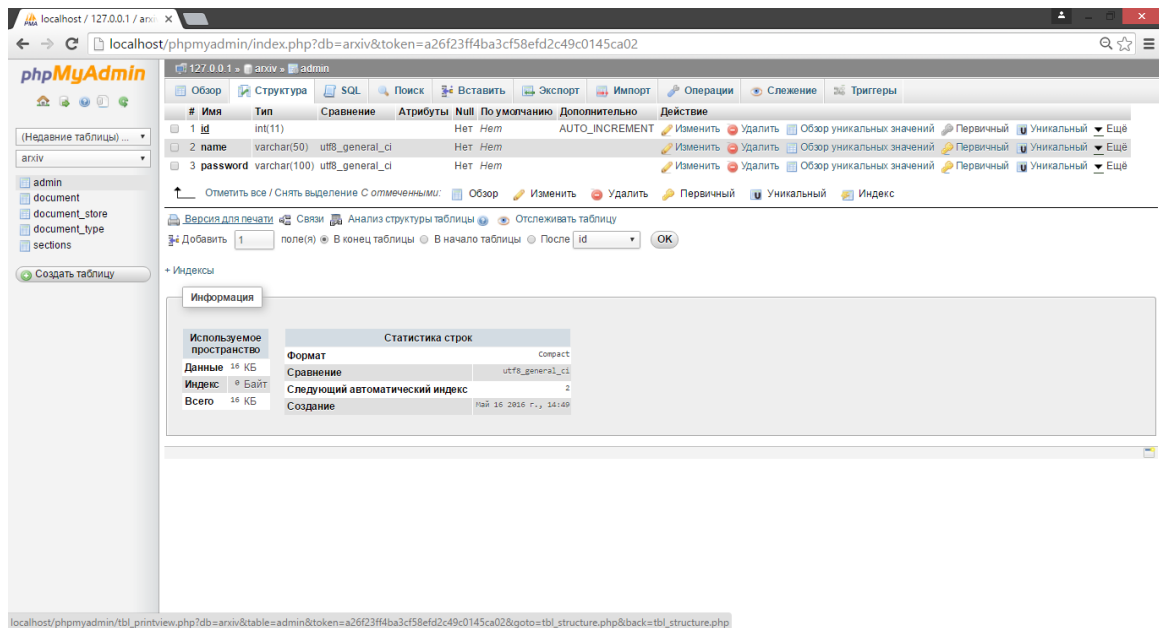
2.2.2- rasm. Yangi jadval yaratish sahifasi

Konstruktor yodamidan ya'ni bu yerda konstruktor 4 ta maydonli jadvalni avtomatik ravishda yaratib beradi.

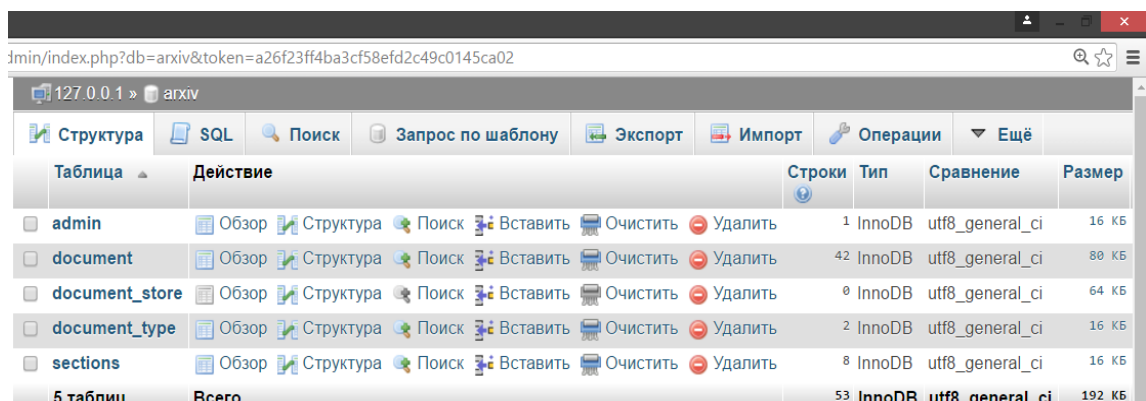

2.2.3-rasm.Konstruktor yordamida yaratilgan jadval.

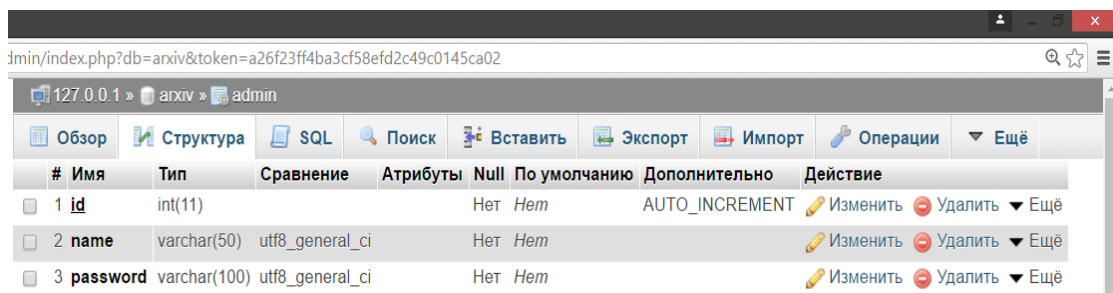
Bunda jadval nomi va maydonlari soni kiritiladi va shunga mos maydonlar hosil bo'ladi (2.2.4-rasm).

2.2.4-rasm jadval nomi va maydonlari soni.

2.2.5-rasm Tizim uchun kerak bo'ladigan ro'yhatlar..

2.2.6-rasm Admin ma'lumotlari saqlanadi.

127.0.0.1 » arxiv » document								
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Ещё								
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Действие
1	id	int(11)			Нет	Нем	AUTO_INCREMENT	Изменить Удалить Ещё
2	document_type_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
3	document_name	text	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
4	section_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
5	main_date	varchar(20)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
6	sdate	date			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
7	date	date			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
8	person	varchar(200)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
9	receiver	varchar(200)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
10	status	tinyint(1)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
11	user_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё

2.2.7-rasm Dalolatnomalar saqlanadi.

document_store

127.0.0.1 » arxiv » document_store								
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Ещё								
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Действие
1	id	int(11)			Нет	Нем	AUTO_INCREMENT	Изменить Удалить Ещё
2	document_type_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
3	document_name	text	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
4	section_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
5	main_date	varchar(20)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
6	sdate	date			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
7	date	date			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
8	person	varchar(200)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
9	receiver	varchar(200)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
10	status	tinyint(1)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё
11	user_id	int(11)			Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё

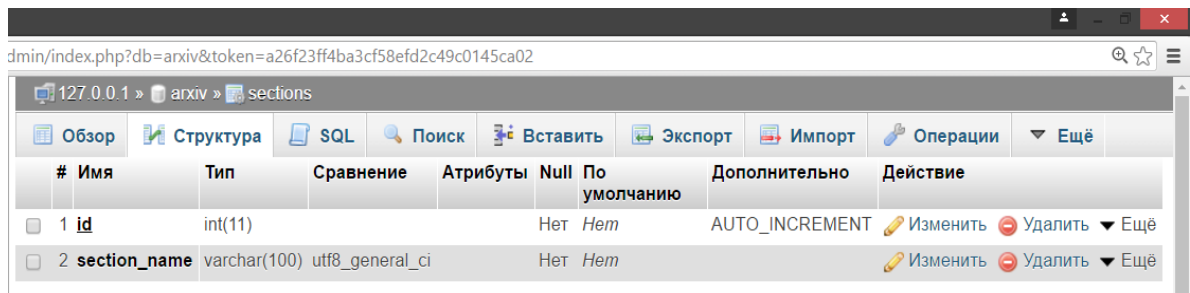
2.2.8-rasm. Ro'yhatdan chiqqan dalolatnomalar saqlanadi

document_type

127.0.0.1 » arxiv » document_type								
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Ещё								
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Действие
1	id	int(11)			Нет	Нем	AUTO_INCREMENT	Изменить Удалить Ещё
2	dt_name	varchar(100)	utf8_general_ci		Нет	Нем		Изменить Удалить Ещё

2.2.9-rasm Hujjat turlari saqlanadi.

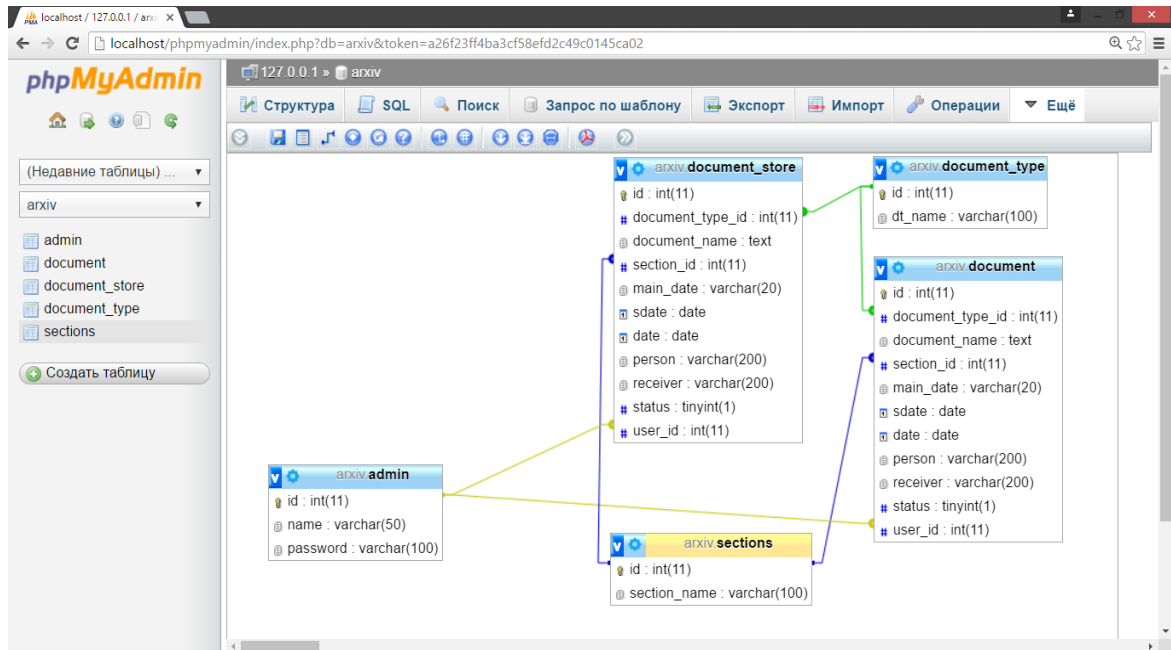
sections

The screenshot shows the phpMyAdmin interface for the 'arxiv' database. The 'sections' table is selected, and its structure is displayed in a table format. The table has two columns: 'id' (int(11), primary key, auto-increment) and 'section_name' (varchar(100), utf8_general_ci). The interface includes various tabs like 'Обзор', 'Структура', 'SQL', 'Поиск', 'Вставить', 'Экспорт', 'Импорт', 'Операции', and 'Ещё'.

#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Действие
1	id	int(11)			Нет	Нет	AUTO_INCREMENT	Изменить Удалить Ещё
2	section_name	varchar(100)	utf8_general_ci		Нет	Нет		Изменить Удалить Ещё

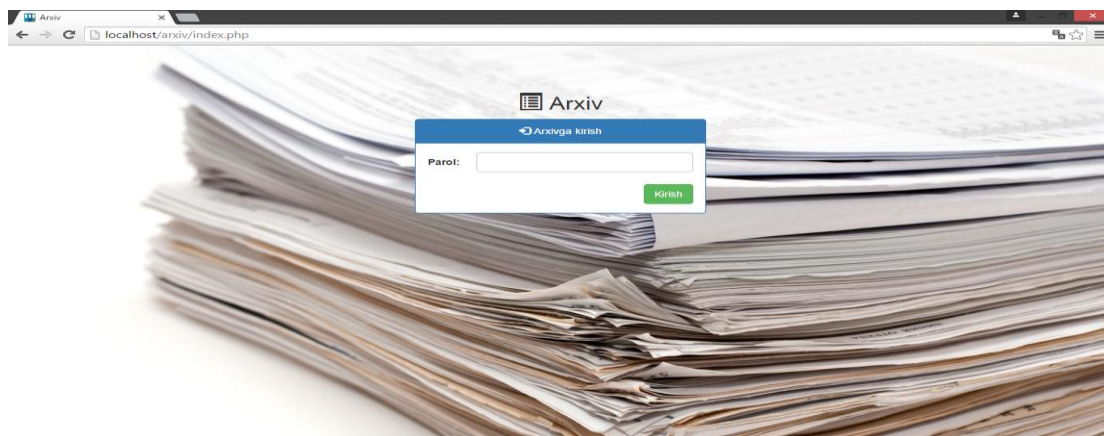
2.2.10-rasm bo'limlar saqlanadi.

2.2.11-rasm Ro'yhatlarni bir – biri bilan bog'liqlilari.

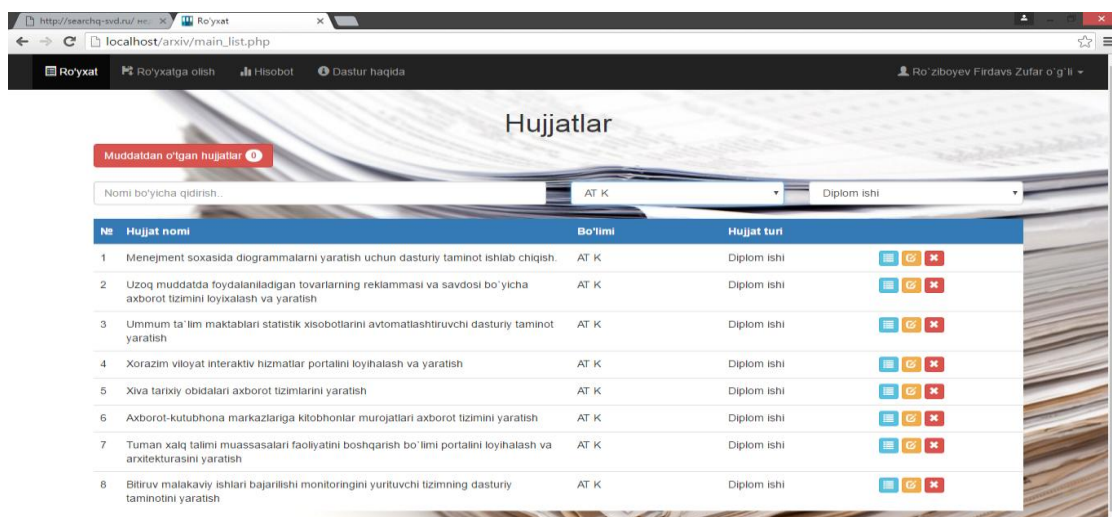
2.3 Tizim imkniyatlari va foydalanuvchidagi yo'riqnoma

Tizimga kirish. Tizimni (localhostda) ishga tushirish uchun denVer (apache, mysql) dasturi o'rnatiladi va denVerga start berib, host nomi orqali broVzerda ishga tushuriladi. Host nomi yozilganda quyidagi ko'rinishda sahifa ochiladi. Arhiv uchun mo'ljallangan bu Veb ilova quydagicha ko'rinishga ega(2.3.1-rasm). Bu ilovaga faqat ruhsat berilgan shahsgina bu Veb ilovdan foydalana oladi dasturga kirish uchun foydalanuvch parolni teradi va kirish tugmasini bosadi.

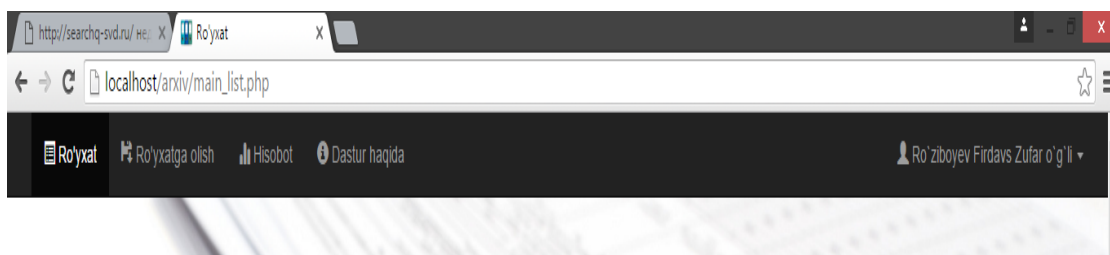
(2.3.1-rasm).

Kirish tugmasi bosilgach quydagicha sarlavha namoyon bo`ladi(2.3.2-rasm).

(2.3.2-rasm).

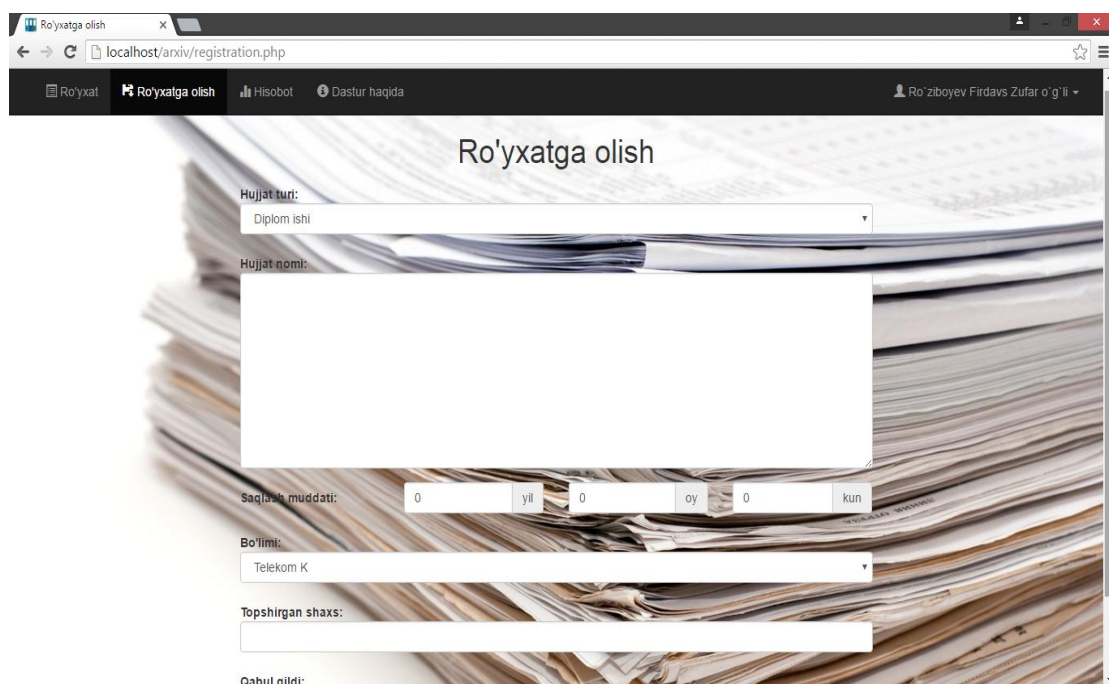
Pu panelda quydagicha menyularni ko`rish mumkin **Ro'yhat**, **Ro'yhatga olish**, **Hisobot**, **Dastur haqida** va qidiruv bo`limlaridan iborat(2.3.3-rasm).

(2.3.3-rasm).

Ro'yhatga olish bo'limi quydagicha ko'rinishga ega (2.3.4-rasm).

Bunda **Hujjat turi** , **Hujjat nomi**, **saqlash muddati**, **bo'lim**, **topshirgan shahs va qabul qilgan kabi bo'limlar to'ldiriladi**.

(2.3.4-rasm).

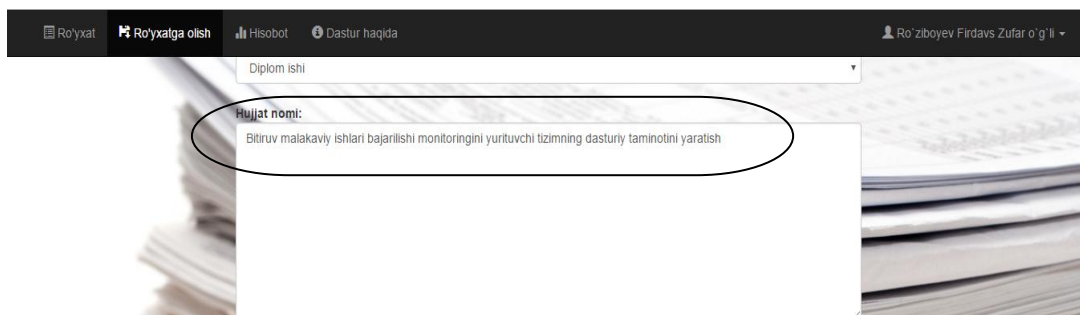
Ro'yhatni toldirishda foydalanuvchi quydagi ketma ketlikni bajarib o'tadi.

Ro'yhat turi - bundan maqsad saqlanilayotgan ma'lumotimiz qaysi hujjat turiga oidligini oydinlashtirishdan iborat (2.3.5-rasm).

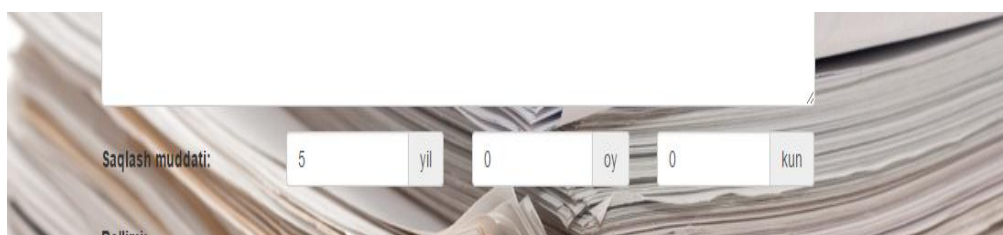
(2.3.5 -rasm).

Hujjat nomi – bunda saqlanilayotgan ma'lumotni nomi to'liq kirgizilib o'tiladi (2.3.6-rasm).

(2.3.6 -rasm).

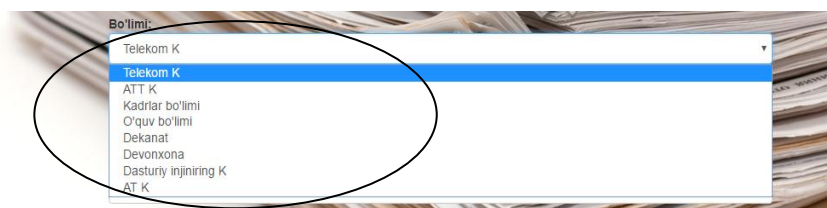
Saqlash muddati- bunda ko`rib turganingizdek hujjztni saqlash muddati yil, oy, kunlarda kirgizilib o`tiladi. (2.3.7-rasm).

(2.37-rasm).

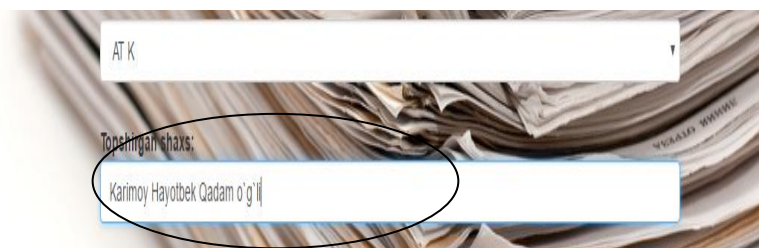
Ya`ni bundan maqsad har bir ma`lumotni, hujjatni saqlash muddati mavjud bo`lib ma`lumot saqlash mudatidan o`tib ketgach avtomatik tarzda bu ma`lumotlarni butunlar o`chirib tashlamaydi ma`lumotlarni Muddatdan o`tgan hujjatlar bo`limida saqlaydi.

Bo`lin- bunda universitetdagi bo`limlardan qaysi biriga tegishli bo`lsa shu bo`lim tanlanadi. (2.3.8-rasm).

(2.3.8-rasm).

Topshirgan shahs- yani bu bo`limda hujjat kim tomondan taqdim etilgani kiritilib o`tiladi (2.3.9-rasm).

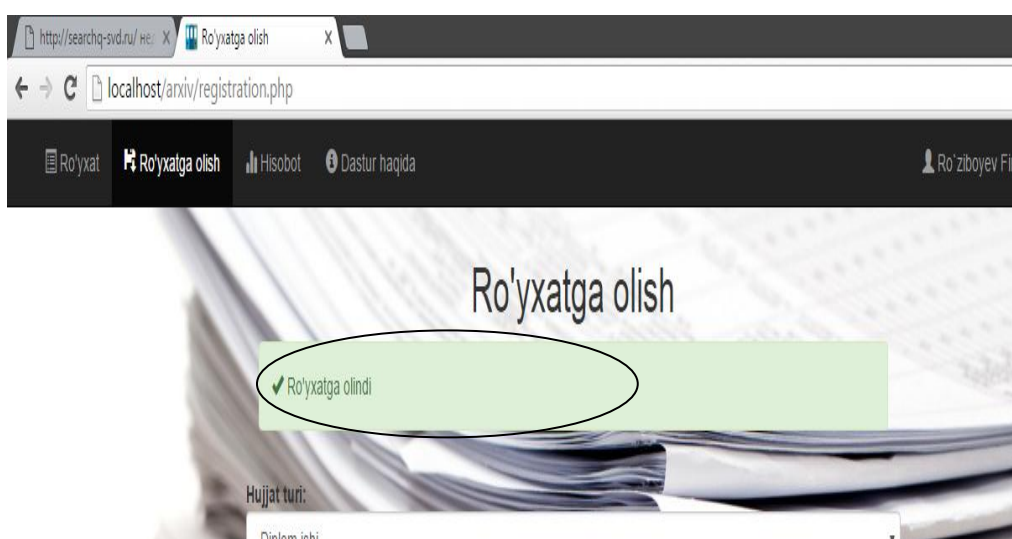
2.3.9-rasm.

Qabul qildi- bo`limida bunda hujjatni qabul qilgan shaxsning ismi familiyasi o`rin egallaydi (2.3.10-rasm).

2.3.10-rasm.

Barcha satirlar to`ldirilgach Ro`yhatga olish tugmasi b`oliadi va kirgizilgan ma`lumotimiz ro`yhatga olinganligi haqidagi hisobot satir boshida hosil bo`ladi (2.3.11-rasm).

2.3.11-rasm

Royhat menyusiga kirib biz kirgizgan ma`lumotni ko`rishimiz mumkin(2.3.12-rasm).

Hujjatlar

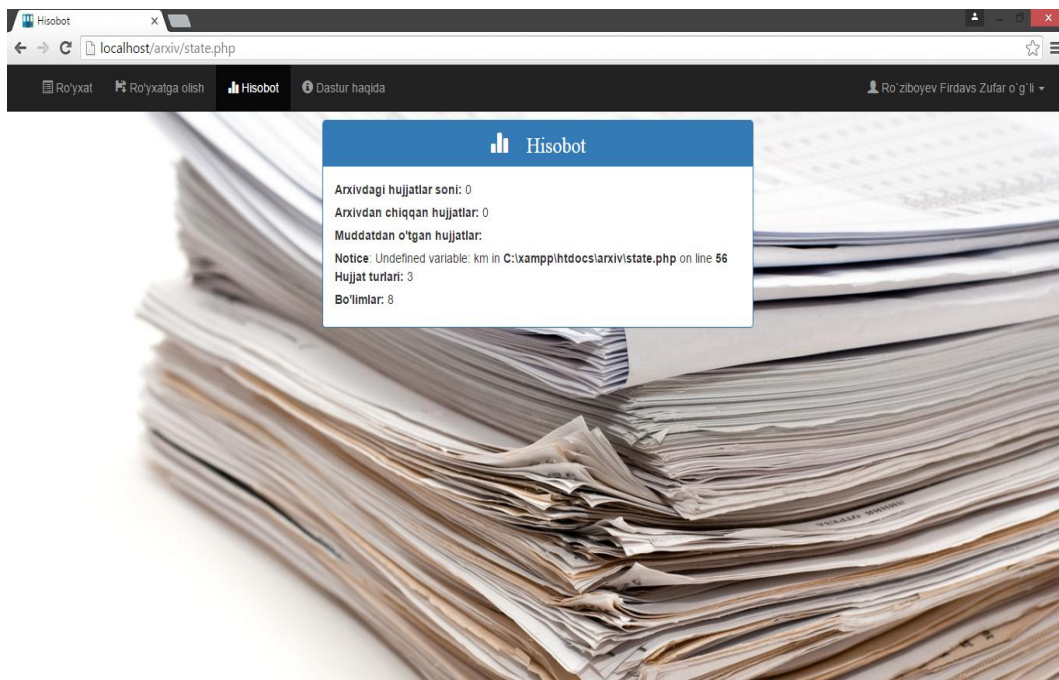
Muddatdan o'tgan hujjatlar 0

Nomi bo'yicha qidirish... AT K Diplom ishi

Nº	Hujjat nomi	Bo'limi	Hujjat turi
1	Menejment sohasida diagrammalarni yaratish uchun dasturiy taminot ishlab chiqish.	AT K	Diplom ishi
2	Uzoq muddatda foydalaniladigan tovarlarning reklamasi va savdosi bo'yicha axborot tizimini loyihalash va yaratish	AT K	Diplom ishi
3	Ummum ta'lim maktablari statistik xisobotlarini avtomatlashtiruvchi dasturiy taminot yaratish	AT K	Diplom ishi
4	Xorazim viloyat interaktiv xizmatlar portalini loyihalash va yaratish	AT K	Diplom ishi
5	Xiva tarixiy obidalari axborot tizimlarini yaratish	AT K	Diplom ishi
6	Axborot-kutubhona markazlariga kitobxonlar murojatlari axborot tizimini yaratish	AT K	Diplom ishi
7	Tuman xalq talimi muassasalari faoliyatini boshqarish bo'limi portalini loyihalash va arxitekturasini yaratish	AT K	Diplom ishi
8	Bitiruv malakaviy ishlari bajarilishi monitoringini yurituvchi tizimning dasturiy taminotini yaratish	AT K	Diplom ishi

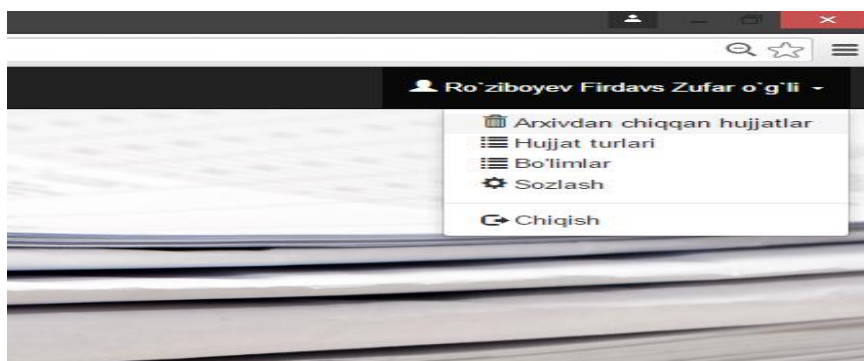
2.3.12-rasm.

Hisobot bo'limida Arxivdagi hujjatlar soni, Arxivdan chiqqan hujjatlar soni, Muddatdan o'tgan hujjatlar, Hujjat turlari va Bo'limlar haqida ma`lumotga ega bo'lishimiz mumkin (2.3.13-rasm).

2.3.13-rasm.

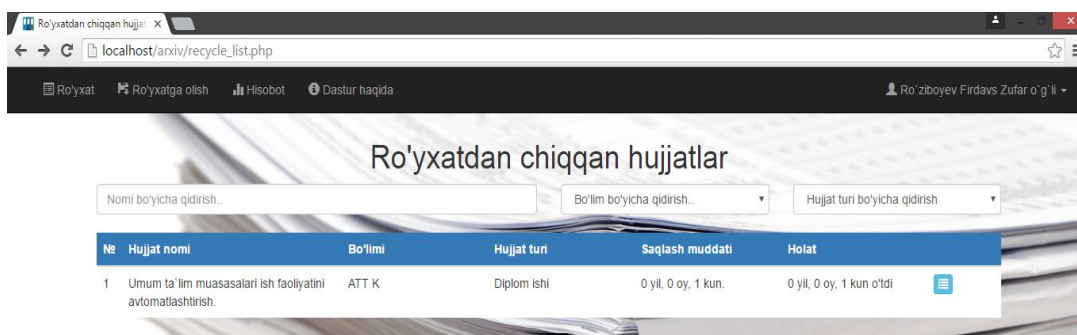
Bundan tashqari dasturda qo'shimcha sifatida sozlash bo'limi ham mavjud (2.3.14-rasm).

2.3.14-rasm

Bu menyuda **Arxivda chiqqan hujjatlar** bo'limi, **Hujjat turlari** bo'limi, **Bo'limlar** bo'limi, **Sozlash** bo'limi, **Chiqish** menyularidan iborat.

Arxivdan chiqqan hujjatlar bolimga kiradigan bo'lsak bu yerda biz saqlanish muddatidan o'tgan hujjatlarni ko'rishimiz mumkin (2.3.15-rasm).

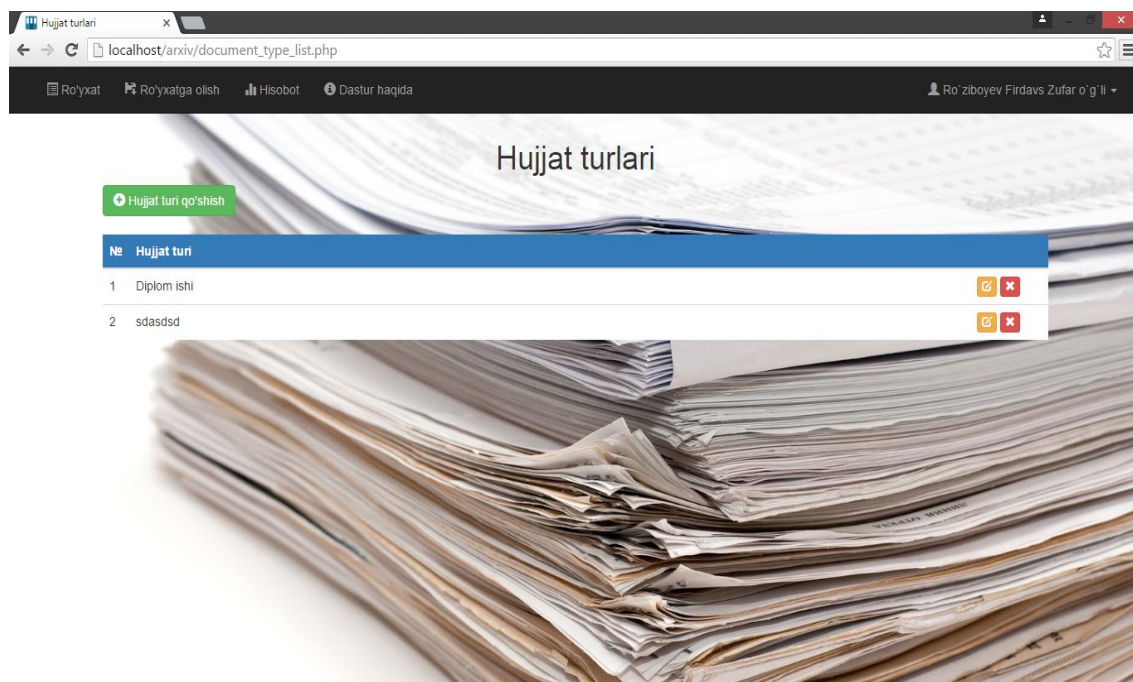

2.3.15-rasm

Ro'yhatdan chiqqan hujjatlar bo'limida ko'rib turganingiz dek qidiruv bo'limi hujjat holatini ko'rish imkoniyatiga ega.

Hujjat turlari bo'limida biz universitetimizda saqlanuvchi hujjat turlarini ko'rishimiz mumkin(2.3.16-rasm) bundan tashqari bu bo'limda hujjat turini

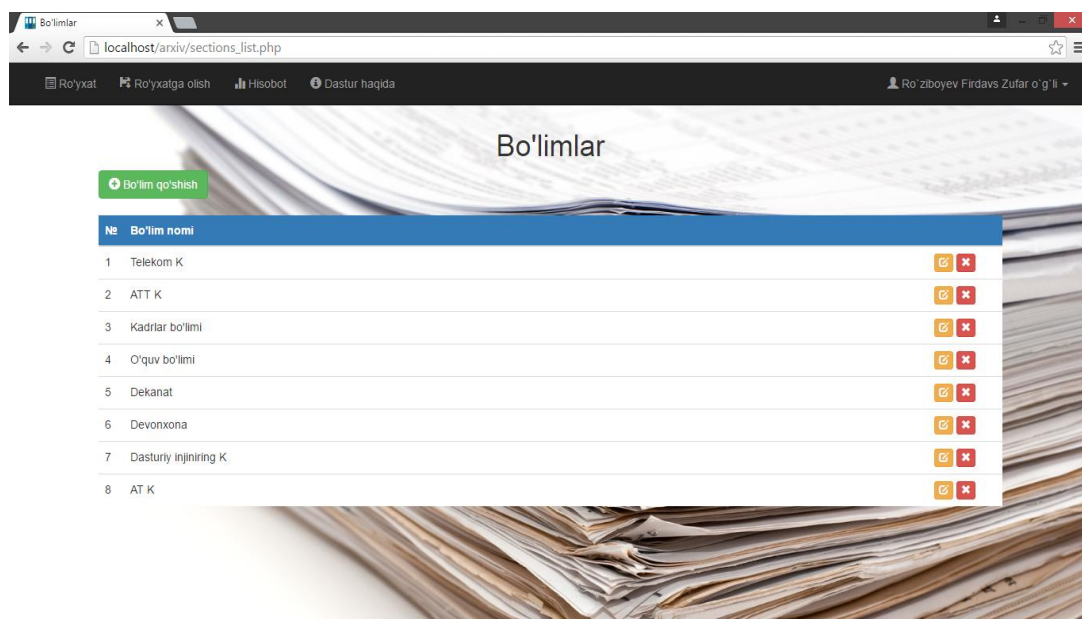
qo`shish yoki ortiqcha hujjat turini o`chirish va hatolik ketgan bo`limni o`zgartirish imkoniga egamiz.

2.3.16-rasm.

Bo`limlar bolimida biz universitetimizdagi kafedra yoki boshqa o`qishga tegishli bo`lgan bo`limlar r`oyhatini ko`rishimiz mumkin (2.3.17-rasm) bu bo`limda ham

Hujjat turini qo`shish yoki ortiqcha hujjat turini o`chirish va hatolik ketgan bo`limni o`zgartirish imkoniga egamiz.

2.3.17-rasm

Sozlash bo'limida biz dasturdan dasturdan foydalanuvchi nomi va dasturdan foydalanish uchun parol kirgizamiz(2.3.18-rasm).

FIQ:
Ro'ziyoyev Firdavs Zufar o'g'li

Parol:

Qayta parol:

2.3.18-rasm

III.BOB. TEXNIKA HAVSIZLIGI VA MEHNAT MUHOFAZASI.

3.1 Kompyuter oldida uzoq muddat o'tirib ishlash va elektromagnit nurlanishlar ta'siri.

E'tibor bersangiz, kompyuter oldida o'tirgan insonda bo'yin, bosh, qo'l va yelka mushaklari tarang holda bo'lishi oqibatida umurtqa pog'onasiga ortiqcha og'irlik tushadi. Bolalar ko'proq umurtqa pog'onasi charchashi oqibatida stolga yotgan holda undan foydalanadilar. Buning natijasida kattalarda osteoxondroz, bolalarda esa skolioz kasalligi paydo bo'ladi. Shuningdek, uzoq o'tirish davomida stul bilan tana o'rtasida o'ziga xos "issiq kompress" holati yuzaga kelib, bu erkaklarda prostata bezlarining yallig'lanishi, ya'ni prostatit, bivosir kasalliklarini keltirib chiqaradi. Kamharakatlik o'z navbatida moddalar almashinuvining buzilishi xamda "semirish" kasalligiga xam zamin yaratadi. Umurtqa pog'onasi kasalliklari profilaktikasi:

Osteoxondroz va umurtqa pog'onasining qiyshayishini bartaraf etish uchun quyidagilarga e'tibor berish zarur:

1. Kompyuterda ishlayotganingizda qomatingizni to'g'ri tutishga e'tibor bering;
2. Bir xil holatda o'tirmang, vaqti-vaqti bilan o'rningizdan turib, harakatda bo'ling;
3. Jismoniy mashqlar, ya'ni ertalabki gimnastika bilan shug'ullaning;
4. Umurtqa pog'ona mushaklarini mustahkamlash uchun gavdani har tomonga egish va bukish mashqlarini bajarish maqsadga muvofiqdir;
5. Umurtqa pog'onasi uchun foydali bo'lgan – suvda suzish va turnikka osilish mashqlaridan foydalaning.

Tunnelli sindromida klaviatura yoki sichqoncha qurilmasi bilan uzoq vaqt ishlash oqibatida barmoqlar va qo'l bo'g'inlari, ayniqsa, bosh va ko'rsatkich barmoqlar uvishib qolishi, shishishi holatlari kuzatiladi.

Shaxsiy kompyuterlar paydo bo'lgunicha, yozuv mashinkasi bilan ishlovchi kotibalar, musiqachilar, haydovchilar, chizmalar bilan ishlovchi konstruktorlar va boshqa kasb egalarida tunnelli sindrom kasbiy xastalik sifatida ma'lum bo'lgan. Shaxsiy kompyuterdan foydalanuvchilar sonining keskin ortishi bu xastalikka duchor bo'lganlar sonining ko'payishiga olib kelmoqda. Buning sababi kompyuter klaviaturasida uzoq vaqt ma'lumotlarni kiritish yoki sichqoncha qurilmasi yordamida boshqarish bilan band bo'lgan foydalanuvchilar barmoqlari bilan bir necha ming marta harakatlarni amalga oshiradilar.

Biroq bunday holatlarda qo'l tirsagi deyarli harakatlanmaydi. Bu esa tirsak paylarining ezilishi va qo'l nerv to'qimalari tizimining zo'riqishiga olib keladi.

Bunday zo'riqishlarning oldini olish maqsadida klaviatura va sichqoncha qurilmasining ergonomik talablarga javob beradiganlarini olib o'rnatish kerak. Har bir soat oralig'ida quyidagi mashqlarni 1-2 minut bajarib turish tavsiya etiladi

Elektromagnit nurlanishlar.

Kompyuter va boshqa elektr asboblari o'zidan elektromagnit nurlarini tarqatuvchi manba hisoblanadi. Ulardan chiqayotgan elektrostatik nurlar hamda mayda chang zarralari terining ochiq joylariga tushishi oqibatida terida turli xildagi allergik kasalliklarni chaqiradi. Sochlar to'kilishi va terining qurishi kuzatiladi.

Bunday holatlarning oldini olish uchun quyidagi tavsiyalarga amal qiling: kompyuter o'rnatilgan xonaning ventilyatsiya tizimi yaxshi yo'lga qo'yilishiga e'tibor bering;

xonani tez-tez shamollatib turing;

1. bitta monitor uchun maydon sathi 9-10 m² bo'lishi lozim;

2. xonaning namlik holatini yaxshilash maqsadida maxsus havoni namlovchi moslamalardan foydalaning (turli xildagi sun'iy sharsharalar, akvariumlar);
3. ionizatoridan ham foydalanish maqsadga muvofiq;
4. xonani tez-tez nam latta bilan tozalab turing.

3.2 Kompyuterning ko'rish organlariga ta'siri

Kompyuter bilan ishlash davomida ko'z doimiy ravishda ekranga qaratiladi. Monitor yorug'lik manbaigina bo'lib qolmay, balki uning muntazam ravishda jimirlashi ko'zni ta'sirlantiradi. Kompyuterdan ko'p foydalanganda ko'zda og'riq, uning yoshlanishi, ko'z qorachiq-lari va soqqasi, qovoqlar qizarishi, peshona sohasidagi charchoq, toliqish holatlari kuzatilib, bu "display" kasalligi deb nomlanadi.

Ko'zingiz charchab qolmasligi uchun quyidagi talablarga rioya qiling:

1. Monitor bilan ko'z oralig'idagi masofa 45 sm.dan kam bo'lmasligi kerak;
2. yorug'lik monitor ekraniga tushib, yarqirab ko'rishga xalaqit bermasin;
3. ekran sathini tez-tez artib turishga odatlaning;
4. ko'zga dam berish uchun 10-15 daqiqalik tanaffus qilib turing.
5. Ko'zni turli zararlardan muhofaza qilish uchun quyidagi mashqlarni muntazam ravishda bajaring:
 6. 10 soniya ko'zlaringizni yumib turing;
 7. 5-10 soniya ko'zni ochib-yoping;
 8. bir necha marotaba ko'z soqqalarini aylantiring;
 9. oynadan uzoq va yaqinga qarash mashqlarini bajarish ko'zingizga dam olish imkoniyatini yaratadi;
 10. turli ta'sirlardan saqlanish uchun damlangan choy paketchalarini (xona harorati darajasida) ko'zga qo'yib 10 daqiqa yoting;

11. iloji boricha har 30 daqiqada yuqoridagi mashqlarni bajarishga harakat qiling.

Ko'z xiralik xastaligiga duchor bo'lgan insonlar (tibbiyot mutaxassislari atamasi bo'yicha miopiya) uzoqdagi obyektlarni xira ko'rib, ma'lumotlarni o'qib, anglashlari qiyinchilik bilan kechadi. Lekin bunday insonlar yaqin masofadagi obyektlarni, masalan, kitob yoki kompyuter monitoridagi yozuvlarni bemalol o'qishlari, anglashlari mumkin. Bu holat tasvir ularning ko'z qorachig'ida markazlashgan holda yo'naltirilganidan emas, balki tasvir ularga yaqin masofada bo'lgani uchun yuzaga keladi. Tajriba va tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, miopiya maktab yoshidagi o'quvchilarda va katta yoshdagi kishilarda ham ko'z tizimining zo'riqishi va aqliy mehnat bilan shug'ullanish natijasida rivojlanar ekan.

Kompyuter oldida o'tirib ishlovchi foydalanuvchilarda ham monitor ekranidagi dinamik harakatlanuvchi tasvirlarning almashishi, ayniqsa, yaqin masofadan turib, turli xildagi kliplar, filmlar yoki o'yinlar bilan shug'ullanish ko'z tizimiga salbiy ta'sir etadi. Shuning uchun monitor ekrani bilan foydalanuvchi orasidagi masofa kamida 50 sm dan kam bo'lmasligi tavsiya etiladi. Ko'z xiralik xastaligini oldini olishda ish o'rnidagi yorug'lik manbaining to'g'ri yo'naltirilganligi katta ahamiyatga ega. Lyuminestsentli lampalar o'rniga oddiy lampochkali chiroqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Sababi luminestsentli lampalar ishlashida yorug'likning lipillashi, ba'zi noxush shovqinli tovushlar chiqishi kuzatiladi. Yorug'lik manbaining nuri monitor ekranida akslanmasligi kerak. Shuning uchun kompyuter monitori quyosh nuriga qarama-qarshi bo'lgan joyga o'rnatilmagani ma'qul. Xonada chiroqni o'chirib kompyuter monitorini kuzatish yoki ishlash umuman mumkin emas. Sababi qorong'i xonada ekran orqali tarqatilayotgan nur kuchlanishi ko'z tizimining zo'riqishiga olib keladi.

3.3 Kompyuterning qo'l kafti va barmoqlarga nojo'ya ta'siri va asab tizimiga salbiy ta'siri

Kompyuterdan ko'p foydalanuvchilar barmoqlaridagi og'riq, uvishib qolish hamda qo'l kaftlarida nohush sezgilarning (xuddi chumoli o'rmalaganidek) paydo bo'lishi kabi holatlardan shikoyat qiladilar.

Buning oldini olish uchun quyidagi talablar tavsiya etiladi:

1. kompyuter klaviaturasidan foydalanganda tirsakdagi qo'lni bukish burchagi to'g'ri (90 gradus) bo'lishi lozim.
2. kompyuter uchun mo'ljallangan stulda tirsakni qo'yish uchun maxsus moslama bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Qo'llarning dam olishiga imkoniyat yaratadi.

Qo'llar uchun quyidagi mashqlarni bajarish kerak:

3. qo'llarni 10-15 marta silkiting;
 4. barmoqlaringizni qattiq siqib qo'yib yuboring (musht ko'rsatish mashqlari) 10-15 marta;
 5. qo'llaringizni musht qilgan holatda aylantiring (10-15 marta);
 6. bir qo'lingiz bilan ikkinchi qo'lingiz barmoqlarini engil uqalang.
- Ushbu mashqlar qo'l mushaklariga nafaqat dam beradi, balki ularda qon aylanishini yaxshilaydi.

Kompyuterning asab tizimiga salbiy ta'siri

Kompyuterdagi axborotlarning yo'qolib qolishi, viruslarning tahdid qilishi, internetdan foydalanganda ma'lumotlarning ochilish davomiyligi cho'zilishi asab taranglashishi, ya'ni stressga sabab bo'ladi. Bu holatlarning oldini olish uchun quyidagilarga amal qilsangiz, maqsadga muvofiqdir:

1. kompyuteringizni tez-tez mutaxassislar tomonidan tekshirtirib turing (sichqoncha va kursorlar nosozligiga yo'l qo'ymang);

2. internetdan foydalanayotganingizda, u ochilguncha o'zingizni boshqa ishlarga jalb qiling;

3. kompyuterdan foydalanish davomida har 30 daqiqada 10-15 daqiqalik tanaffus qilib, iloji boricha ochiq havoda dam oling.

Xulosa qilib aytish mumkinki, bugungi ish faoliyatimizda zarur vositaga aylangan kompyuterning inson salomatligiga ta'siri borligini unutmasligimiz kerak. Agar uni me'yor darajasida ishlatib, yuqorida ta'kidlab o'tilgan tavsiyalarga amal qilsakkina sog'lig'imizni asragan bo'lamiz.

Xulosa

Zamonaviy texnologiyalar jadallik bilan rivojlanyotgan kunda, dasturlash tillarining ham yangidan yangi turlari ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga ularning ishlash prinsiplari tobora mukammallashib foydalanuvchi ishlashi uchun qulay imkoniyatlar tug'ilmoqda.

Veb texnologiyalari yordamida har bir yaratilgan tizim ayrim sohalarning avtomatlashishiga sabab bo'lmoqda. Avtomatlashgan tizimlar esa inson mehnati kamaytiradi va u bir qancha qulayliklar yaratadi. Har bir sohani avtomatlashtirish esa ish unumdorligini, ishning sifatini oshiradi va eng muhimi vaqtni tejaydi.

Yangi texnologiyalarni o'rganish, ularni ishlatish va ular uchun dasturlar tuzish va hayotga tadbiq qilish ham zamonamizning dolzarb masalalaridan biriga aylandi. Ushbu malakaviy ishini bajara turib Veb-texnologiyalar yordamida dastur yozish usullarini, yangi Veb texnologiyalarni (Ajax, bootstrap), ularning yozilish turlarini, rivojlanish tarixini va bir qancha shu dastur bilan bog'liq bo'ladigan hodisalarni o'rganib chiqdim. Dasturlarning xilma xilligi meni hayratga soldi, o'zim uchun yangi bo'lgan dasturlarning turlari bilan tanishib chiqdim.

Ishlash davomida men uchun tanish bo'lgan dastur PHP tilidan va berilganlar bazasini (MySQL) boshqarish tizimlaridan foydalangan bo'lsakda undagi malum tushunchalar haqida yanada ko'roq malumot oldik va ular ustida bitiruv malakaviy ishini yaratish davomida ishladik. Menga malum bo'lgan tushunchalar bir qatorda noma'lum ya'ni texnologiyalarni o'rganishda, ularning ma'nosini tushunishda, ularni axbotor tizimga tadbiq qilishda bir qancha muammolarga duch keldim va ular bartaraf qilishda oldingi bilimlarimni yanada mukammallashtirishga to'g'ri keldi. Bu orqali tajribam va dasturlash sohasidagi bilimlarimni oshirdim. va o'zim uchun yangi bo'lgan ma'lumotlarni, yangi texnologiyalarni, dasturlashdagi bilimlarimni o'zlashtirdim.

Xulosa tariqasida shuni aytish kerakki bitiruv malakaviy ishi uchun berilgan topshiriqlarni ya`ni Universitetlarda arxivni o`rganib chiqdim Universitetlarda arxiv bo`limi elektron hujjat aylanish tizimi ma`lumotlar bazasini taxlil qildim, Universitetlarda arxiv bo`limi elektron hujjat aylanish tizimi yaratilgan vositalarini o`rgandim va Universitetlarda arxiv uchun xujjatlarni ro`yxatga olishni avtomatlashtiruvchi dasturiy tizim yaratib uni filial serveriga joylashtirdim.

Fodalanilgan adabiyotlar

1. Mirzaraxmedov B. PHP tili va AJAX Texnologiyasi bo'yicha elektron resurs.Toshkent – 2012.
2. Alimov S. —PHP davrasida Toshkent 2010. – 85 b
3. JavaScript ni o'rganish bo'yicha elektron qo'llanmalar.
4. PHP ni o'rganish bo'yicha electron o'quv qo'llanmalar.
5. S.S.G'ulomov,B.A.Begalov .Informatika va axborot texnologiyalari. T:Fan,2010-623b
6. Porsayev.G.M. Korxonalar axborot texnologiyalar.O'quv qo'llanma.S.: SamDU,2010.-60b.
7. Майоров А. Н. Мониторнг в образовании «Интеллект-Центр» 2005

O'zbekiston Respublikasi qonunlari:

8. «Axborotlashtirish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonun.- T .:O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. № 3 - T.: Adolat, 2004.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari:

9. Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish to'g'risida.
10. Telekommunikasiyalar sohasida boshqaruvni mukammallashtirish choralari haqida.

Internet tarmog'idagi manbalar:

1. www.php.net– php dasturlash tili haqida ma'lumotlar.
2. www.ziyonet.uz– Ziyonet internet tarmog'i.
3. Lex.uz- O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
4. <http://ru.Wikipedia.org/Viki/AJAX>
5. WWW.Arxiv.uz
6. WWW.Referat.uz